

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Michaela Ričková

**Důkazné břemeno ve sporech o vydání
bezdůvodného obohacení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Tomáš Pohl

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14. 03. 2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119 194 znaků včetně mezer.

Michaela Ričková

V Praze dne 14.3.2018

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Tomáši Pohlovi za jeho přístup a cenné připomínky, které mi poskytl při zpracování této práce.

Obsah

ÚVOD.....	1
1. INSTITUT DOKAZOVÁNÍ OBECNĚ.....	3
1.1. Důkaz.....	4
1.1.1. Důkaz vs. protidůkaz.....	6
1.1.2. Důkaz vs. důkaz opaku.....	6
1.1.3. Důkaz vs. námitka.....	7
1.2. Míra důkazu.....	7
1.3. Stav non liquet.....	8
1.4. Procesní povinnosti a břemena účastníků řízení.....	10
1.4.1. Povinnost tvrzení.....	10
1.4.2. Břemeno tvrzení.....	11
1.4.3. Povinnost důkazní.....	12
1.5. Poučovací povinnost soudu a překvapivý rozsudek.....	13
2. DŮKAZNÍ BŘEMENO.....	15
2.1. Objektivní a subjektivní důkazní břemeno.....	17
2.2. Abstraktní a konkrétní důkazní břemeno.....	18
2.3. Vybrané teorie dělení důkazního břemene.....	20
2.3.1. Teorie analýzy skutečností.....	20
2.3.1.1. Negativní teorie důkazní.....	21
2.3.1.2. Další teorie.....	22
2.3.2. Teorie analýzy norem.....	22
2.3.2.1. Rosenbergova teorie analýzy norem.....	23
2.3.2.2. Další teorie.....	23
2.3.3. Dílčí závěr.....	24
2.4. Normy upravující důkazní břemeno.....	25
2.4.1. Základní norma.....	26
2.4.2. Popírání.....	26

2.4.3. Protinorma	26
2.4.4. Sekundární protinorma.....	28
2.5. Přenášení, přesouvání či obrácení důkazního břemene.....	29
2.6. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem.....	30
3. DĚLENÍ DŮKAZNÍHO BŘEMENE VE SPORECH NA VYDÁNÍ BEZDŮVODNÉHO BOHACENÍ.....	31
3.1. Institut bezdůvodného obohacení a specifika sporů.....	31
3.1.1. OZ a nové pojmy.....	33
3.1.1.1. Spravedlivý důvod.....	33
3.1.1.2. Společenská úsluha.....	34
3.2. Skutkové podstaty bezdůvodného obohacení.....	35
3.2.1. Plnění bez právního důvodu.....	36
3.2.2. Plnění z právního důvodu, který odpadl.....	38
3.2.3. Plnění za osobu, jež měla po právu plnit sama.....	39
3.2.4. Protiprávní užití cizí hodnoty.....	42
3.3. Liberační důvody.....	43
3.3.1. Přijetí plnění na nežalovatelný dluh.....	44
3.3.2. Přijetí plnění na promlčený dluh.....	45
3.3.3. Přijetí plnění od osoby, která k poskytnutí plnění nebyla povinna	46
3.3.4. Plnění za zakázaným nebo zcela nemožným účelem.....	51
3.4. Rozsah vydávání bezdůvodného obohacení.....	52
3.5. Promlčení nároků z bezdůvodného obohacení.....	55
4. ZÁMĚR NOVÉHO CIVILNÍHO ŘÁDU SOUDNÍHO.....	57
4.1. Poctivost.....	57
4.2. Důkazní břemeno	59
ZÁVĚR.....	61
Seznam zkratk.....	62
Seznam použitých zdrojů.....	63

Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce	68
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	69

ÚVOD

Jedním z nejvýznamnějších institutů civilního procesu je institut důkazního břemene. Přesto se lze, i u odborné veřejnosti, setkat s nedostatkem hlubších znalostí o něm a o pravidlech jeho uplatnění. Předmětné problematice není v praxi věnována adekvátní pozornost, což někdy vede k chybným závěrům vyvozovaných dokonce i vyššími soudy. Zatížení důkazním břemenem ohledně určitých skutečností, představuje přitom pro jednu ze stran sporu významný zásah do postavení účastníků a může s ním být spojena ztráta pře.

Téma diplomové práce „Důkazní břemeno ve sporech o vydání bezdůvodného obohacení“ jsem si zvolila především s ohledem na jeho aktuálnost. V současnosti je již účinná nová hmotněprávní úprava (OZ) a někteří autoři komentářové literatury naznačují, že judikatura k bezdůvodnému obohacení, vzniklá před rekodifikací, je již nepoužitelná. Práce si neklade za cíl dopodrobna analyzovat probírané téma ze všech úhlů pohledu, spíše nastínit způsob řešení rozložení důkazního břemene u sporů z bezdůvodného obohacení.

Výslovné zakotvení dělení důkazního břemene současná úprava o. s. ř. neobsahuje. Je proto nutno použít hmotněprávní úpravu a na ní aplikovat pravidla dělení důkazního břemene.

Prvním cílem práce je určit, jak by měl vypadat model dělení důkazního břemene. Z důvodu zvoleného tématu i rozsahu práce jsem se zaměřila pouze na sporné řízení.

Dalším z cílů této práce je aplikovat pravidla dělení důkazního břemene na hmotněprávní úpravu institutu bezdůvodného obohacení, za pomoci využití modelových sporů z praxe.

Z procesualistů, kteří se problematikou důkazního břemene zabývali, je nejrozsáhlejší práce Macura. Dále lze zmínit práci Štajgra a Fialy a nejaktuálnější je v současnosti práce Lavického. Ucelená monografie, pojednávající o dělení důkazního břemene ve sporech z bezdůvodného obohacení, nebyla dosud publikována. Práce tak čerpá z díl a odborných článků, věnovaných problematice důkazního břemene a problematice bezdůvodného obohacení v OZ, z komentářové literatury k OZ i z judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu.

Práce je systematicky rozdělena na úvod, čtyři kapitoly, které jsou dále vnitřně členěny na podkapitoly a závěr.

První kapitola je věnována vymezení a výkladu stěžejních pojmů a souvisejícím institutům, jejichž základní znalost bude klíčová pro další části textu.

Ve druhé kapitole se věnuji vnitřnímu členění důkazního břemene a nastiňuji systém teorií dělení důkazního břemene.

Těžiště práce spočívá ve třetí, nejrozsáhlejší kapitole, zaměřené na aplikaci pravidel dělení důkazního břemene na modelové spory na vydání bezdůvodného obohacení. V této kapitole nejprve uvádím obecnou charakteristiku institutu bezdůvodného obohacení, včetně jeho subsidiární povahy k jiným institutům. Dále v dílčích podkapitolách podrobně rozebírám jednotlivé skutkové podstaty. Následuje výklad liberačních důvodů, které zabraňují vydání obohacení. Zároveň rozeberu i sekundární protinormy, kdy při naplnění jejich znaků se i přes liberační důvod bezdůvodné obohacení přesto musí vydat. Z hmotněprávních norem učiním závěr, která norma má povahu pravidla a která výjimky. Následně prostřednictvím modelových sporů nastíním, kdo nese důkazní břemeno ohledně prokazování znaků skutkové podstaty konkrétních norem bezdůvodného obohacení.

Čtvrtá kapitola je věnována záměru nového civilního řádu soudního. Vzhledem k tématu práce se zaměřuju na ustanovení o výslovném zakotvení povinnosti poctivosti, kde rozebírám i uplatnění této zásady v současnosti a pravidlo o výslovném zakotvení způsobu dělení důkazního břemene mezi strany sporu.

V závěru práce se zamýšlím nad pohledem obohaceného a ochuzeného ve vztahu k důkaznímu břemenu v rámci sporů na vydání bezdůvodného obohacení. Zároveň posuzuji použitelnost práce do budoucna za účinnosti nové úpravy civilního procesu.

1. INSTITUT DOKAZOVÁNÍ OBECNĚ

Hlavním účelem civilního procesu je zajištění ochrany subjektivních soukromých práv. Aby k jejich účinnému prosazení vůbec mohlo dojít, je třeba, aby bylo skrze tvrzení účastníků řízení dosaženo pravdivého objasnění skutkového stavu. Strany sporu někdy nedovedou a někdy nechtějí vidět události z perspektivy druhé strany. Tyto situace tak můžou vyústit až k obrácení se účastníků na soud, aby o sporných skutečnostech, pro strany významných, autoritativně rozhodl. Existence soudní moci je spojena s potřebou zasahovat do společenských konfliktů o právně relevantní skutečnosti. Tradičně jsou proto soudní moci připisovány vlastnosti, které jí dovolují toto výjimečné postavení.¹ Soud tak představuje nezúčastněnou třetí stranou a z pozice autority státem jí svěřené, se v průběhu soudního procesu obeznamuje s důkazy, které jí strany předkládají.

Sporné skutečnosti rozhodné pro danou věc soud zjišťuje pomocí dokazování, ovládaného zásadou volného hodnocení důkazů.²

Jestli pomineme nesporné řízení, jsou to tak především účastníci, žalobce a žalovaný, jejichž zájmem je soudu přiblížit pro ně významné skutečnosti a přesvědčit jej tak o své pravdě. Za tímto účelem strany soudu prezentují svá tvrzení a předkládají důkazy na jejich podporu. Soudní dokazování tak možno označit jako těžiště civilního procesu.

Je otázkou, zdali vůbec lze prokázat pravdivý skutkový stav prostřednictvím dokazování. Důvodem pochybností je, že soud nebyl očitým svědkem události, či jejím přímým účastníkem. Kdyby tomu tak bylo, bylo by předmětného soudce nutno vyloučit v souladu s ustanovením § 14 o. s. ř.

V současnosti musí být rozhodování soudu v konkrétních sporech opřeno jednak o právní poznatky a jednak o poznatky skutkové.³ Skutkové poznatky soud získává prostřednictvím procesního dokazování.

¹ MACKOVÁ, A. *Nezávislost soudců*, 3. vyd. Praha, 1998, s. 14

² MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: UJEP, 1984, s. 90

³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 220

Nejběžnější sylogizmus (druh úsudku), který se v myšlení užívá, představuje teze (předmět důkazu), pak příslušné argumenty a nakonec demonstrace (logický úsudek, že teze vyplývá z argumentů).⁴

Dle zásady „iura novit curia“, tak účastníkům stačí, vylicí-li skutkové tvrzení, podstatné pro prokázání jejich nároku v dané věci. Soud je poté podřadí pod příslušnou právní normu a z té posoudí, jestli má žalobce nárok např. na vydání bezdůvodného obohacení.

1.1. Důkaz

Pojem důkaz se někdy používá ve smyslu důkazního prostředku (např. § 79 odst. 1 o. s. ř.), jindy ve smyslu podání důkazu o určité skutečnosti (tj. dokázání této skutečnosti).

V procesním smyslu se za důkazní prostředky považují všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci. Zejména jde o výslech svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů a osob, notářské a exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků.⁵

Tato práce pojem důkaz užívá ve smyslu druhém, tj. prokázání určité skutečnosti.

Důkazy můžeme dělit na přímé a nepřímé. Přímý důkaz je takový, u něhož platnost teze vyplývá z argumentu přímo.⁶ Pro závěr o prokázání určité skutečnosti v civilním řízení na základě nepřímých důkazů je dostačující, aby předmětný skutkový závěr bylo možné s velkou mírou pravděpodobnosti připustit. Nepřímé důkazy nemusí tvořit zcela uzavřenou soustavu, která nepřipouští jiný skutkový závěr než ten, k němuž soud dospěl. Je dostačující, jestliže nepřímé důkazy s velkou mírou pravděpodobnosti k tomuto závěru, na rozdíl od jiných možných závěrů, vedou.⁷ Klasickým příkladem nepřímého důkazu je alibi.

Důkazem účastník řízení prokazuje svoje skutková tvrzení. Funkce důkazu je splněna pouze tehdy, jestliže bylo dosaženo poznatků zcela jednoznačných a nepochybných. Není věcí soudu, aby zjišťoval pravdu za každou cenu. Je věcí stran sporu, aby tvrdily a prokazovaly

⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 220

⁵ §125 o. s. ř.

⁶ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 222

⁷ srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2008 sp. zn. NS 28 Cdo 1938/2008

podstatná fakta pro rozhodnutí v jejich prospěch.⁸ Pokud účastník nabídne soudu důkaz, je povinen uvést skutečnosti, které mají být tímto důkazem prokázány.⁹

Shodná tvrzení účastníků může soud vzít souladu s § 120 odst. 3 o. s. ř. za svá. Jejich prokazování by pak bylo nadbytečné. Soud nemůže bez dalšího převzít shodné tvrzení účastníků o právní povaze závazkového vztahu, jenž mezi nimi vznikl.¹⁰ Zároveň nejde o shodné tvrzení účastníků, jestliže jeden z nich tvrdí existenci určitých skutečností a druhý proti tomuto tvrzení nic nenamítá.

Ne každý, účastníkem navržený důkaz, je soud povinen provést. Neakceptování důkazního návrhu lze založit toliko třemi důvody. Prvním je argument, dle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je důvod, že důkaz není způsobilý ani ověřit, ani vyvrátit tvrzenou skutečnost. Ve vazbě na toto tvrzení tak nedisponuje vypovídacím potenciálem. Konečně třetím je pak nadbytečnost důkazu.¹¹

Občanský soudní řád stojí na zásadě předvídatelnosti rozhodnutí. Ta ukládá soudu zpřístupnit účastníkům právní kvalifikaci skutku konkrétním poučením o důkazní povinnosti, jestliže průběh řízení nasvědčuje tomu, že účastníkův právní názor je jiný než názor soudu.¹² Odmítne-li soud provést účastníkem označený důkaz proto, že je nadbytečný, je tím samo o sobě vyloučeno, aby rozhodl o věci samé v neprospěch tohoto účastníka z důvodu neunesení důkazního břemene.¹³

Porušení zásad spravedlivého procesu představují zpravidla jen tzv. opomenuté důkazy, tj. důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jimiž se soud podle zásad volného hodnocení důkazů nezabýval.¹⁴ Návrh na provedení důkazu, jemuž nevyhoví, zamítne soud usnesením a v rozhodnutí o věci pak vyloží, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl. Své rozhodnutí důkaz neprovést musí soud v rámci odůvodnění rozhodnutí řádně vyložit. Nikdo nedokáže se stoprocentní jistotou tvrdit, jaké důvody soudce opravdu měl, když jeho duševní

⁸ SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, s. 18– 19

⁹ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2004 sp. zn. NS 30 Cdo 375/2004

¹⁰ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2003, sp. zn. NS 32 Odo 931/2002

¹¹ srov. náleží Ústavního soudu ze dne 24. 2. 2004, sp. zn. I. ÚS 733/01

¹² srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2005, sp. zn. NS 30 Cdo 749/2005

¹³ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 8. 2003, sp. zn. NS 21 Cdo 408/2003

¹⁴ srov. náleží Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2003, sp. zn. II. ÚS 182/02

pochody směřovaly k výroku. Proto přezkoumávající soudy lpějí na tom, aby se provedení důkazů věrně odrazilo i ve výsledné rekapitulační části rozhodnutí.¹⁵ Pokud soud prvního stupně neprovedl účastníkem navržený důkaz a v odůvodnění rozhodnutí nevyložil, proč jej neprovedl, trpí řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.¹⁶

1.1.1. Důkaz vs. protidůkaz

Protidůkaz je pouhé vyvrácení důkazu. Je přípustný vždy, i u nevyvratitelných domněnek.¹⁷ Zatímco důkaz slouží k prokázání skutečností, ohledně kterých procesní strana nese důkazní břemeno, protidůkaz je prostředkem vyvrácení důkazu a přísluší straně, která není důkazním břemenem zatížena.¹⁸ Protidůkazem strana sporu nemusí prokázat, že se skutečnosti tvrzené protistranou, nebo vyplývající z vyvratitelné domněnky nestaly. Postačí, jestli provedení protidůkazu směřuje k nabourání vnitřní jistoty soudce o pravdivosti tvrzení protistrany. Na rozdíl od důkazu, protidůkaz nemusí být úspěšně proveden až tehdy, je-li na úrovni praktické jistoty prokázána nepravdivost určitého tvrzení. Protidůkaz je úspěšně proveden již tehdy, jestliže se podařilo snížit pravděpodobnost napadených tvrzení pod úroveň praktické jistoty o jejich pravdivosti.

Charakter protidůkazu má i tzv. kvalifikované neboli substancované popírání, které není spojeno s pouhou negací tvrzení žalobce, ale současně podává bližší vysvětlení důležitých skutkových okolností. Protidůkaz nelze ztotožňovat s dokázáním námitky. (viz dále)

1.1.2. Důkaz vs. důkaz opaku

Účelem důkazu opaku je vyvrácení teze, respektive důkaz o tom, že platí opak. Důkaz opaku je proveden úspěšně v případě, že soud nabude přesvědčení, stejně jako u důkazu, na úrovni praktické jistoty, že se sporná okolnost neudála. Důkaz opaku je možný jen u vyvratitelných domněnek. Je hlavním důkazem a podává jej strana, které není domněnka ku prospěchu. Naproti tomu protidůkaz podává strana nezatížená důkazním břemenem.¹⁹

¹⁵ MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 269

¹⁶ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2003, sp. zn. NS 22 Cdo 290/2003

¹⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 222

¹⁸ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 10

¹⁹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 25

1.1.3. Důkaz vs. námitka

Procesní obrana žalovaného, založena na určité námitce, nepopírá správnost tvrzení žalobce a nesměruje k jejich vyvracení ani zpochybnění. Námitkou se procesní strana dovolává vždy účinků určité právní normy, které vylučují oprávněnost nároků uplatněných druhou procesní stranou. Žalovaná strana tak tvrdí ANO-ALE. Proto musí strana uplatňující námitky podat plný důkaz o tom, že nastaly skutečnosti, na nichž své námitky zakládá. Nese tedy břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Z toho důvodu může být její obrana úspěšná jen tehdy, jestliže se jí podaří podat plný důkaz, nikoliv jenom protidůkaz. Musí totiž dokázat svá vlastní tvrzení, nestačí pouze zpochybnění tvrzení žalobce. Uplatněním námitky se žalovaný stává z důkazního hlediska jakoby žalobcem v oblasti svých tvrzení, na nichž námitku zakládá.²⁰

1.2. Míra důkazu

Míra důkazu je obecným pravidlem, které určuje, kdy je důkaz úspěšně podán.²¹ V civilním řízení plní míra důkazu významné úkoly odvíjející se od cíle a účelu celého civilního procesu.

Musíme od sebe odlišovat pojmy „míra důkazu“ a „hodnocení důkazu“. Hodnocení důkazů je otázkou skutkovou a posuzuje pouze to, zdali byla určitá skutečnost prokázána, míra důkazu je otázkou právní a určuje, kdy je důkaz úspěšně podán.²²

Základní pravidlo míry důkazu zní: „*Skutkové tvrzení lze považovat za prokázané, pokud je soudce vnitřně přesvědčen o jeho pravdivosti, tj. nemá-li o jeho pravdivosti rozumné pochybnosti*“.²³

Co se týká poznání objektivní pravdy, v rámci soudního řízení jsou pravdivé ty poznatky o skutečnosti, o jejichž pravdivosti se soudce subjektivně přesvědčil.²⁴ Je věcí soudu, jak s rozporem mezi provedenými důkazy naloží. Je však jeho povinností provedený důkaz, odporující důkazům ostatním, ve smyslu § 120 odst. 1 o. s. ř. hodnotit a zdůvodnit, proč

²⁰ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 10

²¹ LAVICKÝ, P. *Moderní civilní proces*. Brno: MU, 2014, s. 22

²² LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 21-24

²³ Tamtéž, s. 22

²⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 220

jej případně odmítá či pokládá za nevěrohodný. Jak již bylo uvedeno, v odůvodnění rozhodnutí pak musí soud své stanovisko k tomuto důkazu přiměřeně vyložit.²⁵

Tichý zastává tzv. matematizující pojetí míry důkazu, kdy k pravděpodobnostním skutkovým podstatám OZ přiřazuje procenta vyjadřující míru důkazu.²⁶ Je přitom obecně přijímán závěr, že při zjišťování pravdy nikdy nelze dosáhnout absolutní či matematické jistoty.²⁷

*„Důkaz je úspěšně proveden, jestliže vede k poznatkům o tak vysokém stupni pravděpodobnosti určitého tvrzení, že je lze považovat za prakticky jisté. Soud v tom případě nabývá vnitřní přesvědčení o pravdivosti tvrzení.“*²⁸ Dle Macura má veškeré lidské poznání, a tedy i poznání skutkového stavu soudcem, v civilním řízení pravděpodobnostní povahu.

Míra důkazu úzce souvisí s důkazním břemenem. Čím vyšší míra důkazu je totiž požadována, tím častěji se jí nedaří dosáhnout. O to víc budou pak nastávat případy, kdy bude soud nucen rozhodnout dle pravidel o důkazním břemeni. Požadavky na míru důkazu by tak neměly být natolik vysoké, aby stranu zatíženou důkazním břemenem přivedly do nepřekonatelných důkazních potíží. Možno by stačilo, jak uvádí Lavický pouze „umlčet pochybnosti“. Tím se vracíme k základnímu pravidlu míry důkazu, které jsem nastínila v úvodu této kapitoly.

1.3. Stav non liquet

Pro další výklad je zapotřebí rozlišit tři následující situace, které v souvislosti s objasňováním skutkového stavu přicházejí, z hlediska procesního práva, do úvahy:

- a) rozhodná skutečnost bude prokázána
- b) bude vyvrácena
- c) zůstane neobjasněna.

V následujícím výkladu se budeme zabývat situací c), tedy případy, kdy rozhodná skutečnost zůstane neobjasněna. *„Není-li jasno, zda rozhodná skutečnost nastala, nelze mít jasno*

²⁵ srov. náleží Ústavního soudu ze dne 3. 11. 1994, sp. zn. III. ÚS 150/93

²⁶ TICHÝ, L. *Pravděpodobnost v hmotném právu a míra důkazu*. Bulletin advokacie, 2013, č. 12, s. 32

²⁷ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 25

²⁸ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 7

ani o tom, zda nastaly právní následky, které s touto skutečností spojuje právní norma.“²⁹ Stav non liquet tak představuje situaci, kdy soud vyčerpal všechny možnosti objasnění skutkového stavu a plný důkaz právně významné skutečnosti přesto nebyl podán.³⁰ Z uvedeného nutně nevyplývá, že byl prokázán opak. Znamená to pouze, že rozhodná skutečnost zůstává neprokázána a je tedy objektivní nejistota o její existenci či neexistenci.³¹ Stav non liquet v otázce skutkové nesmí vést ke stavu non liquet v otázce právní. Jak uvádí Winterová, jestli ohledně určité skutečnosti zůstane nejasno (non liquet), nemůže přesto věc zůstat nerozhodnuta. V opačném případě by se jednalo o odepření spravedlnosti „denegatio iustitiae“.³²

Historicky se jako krajní důkazní prostředek používali ordály. Tento iracionální důkazní prostředek sloužil při rozhodování těch soudních pří, kdy jiné prostředky selhaly nebo chyběly. Úřední státní moc se, z důvodů nízké autority, měla potřebu zaštitit autoritou „boží“. Ta pak měla dopomoci tomu ze soupeřů, kterého tvrzení se zakládali na pravdě. Ordály neboli boží soudy, za využití přírodních sil, či s odvoláním na nadpřirozené mocnosti, prokazovaly pravdivost tvrzení jedné ze stran.³³

Výše uvedené způsoby jsou v moderní společnosti nepředstavitelné. Soud má však přesto povinnost se s nastalou situací vypořádat a spor rozhodnout. V opačném případě by totiž došlo k porušení práva na spravedlivý proces, zakotveného v čl. 36 odst. 1 LZPS.

Stanovení okruhu právně významných skutečností vyplývá z rozboru hmotněprávní úpravy. Hmotné právo však nedává odpověď na otázku, zda právní normu za stavu non liquet aplikovat nebo neaplikovat. K překonání stavu non liquet je proto nezbytná existence pravidel, norem objektivního důkazního břemene.³⁴

²⁹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 25

³⁰Tamtéž, s.40 a násl.

³¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 248

³² Tamtéž, s. 221

³³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 116

³⁴ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 116 a násl.

1.4. Procesní povinnosti a břemena účastníků řízení

V občanském soudním řízení je zásadně povinností účastníků tvrdit skutečnosti významné pro rozhodnutí o věci samé a označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Protože ve sporném řízení stojí strany proti sobě a mají opačný zájem na výsledku řízení, povinnost tvrzení a důkazní povinnost zatěžuje každou ze sporných stran ve zcela jiném směru. Každá ze stran má rovněž odlišné a zcela samostatné břemeno tvrzení a důkazní břemeno.³⁵ Procesní břemena se vyznačují tím, že strany stimulují k určitému jednání, aby ve svém vlastním zájmu odvrátili nepříznivé následky, které jim hrozí. Obě strany tak musí, v závislosti na hypotéze právní normy, tvrdit skutečnosti a označit k jejich prokázání důkazy.

Všechny vyjmenované povinnosti a břemena jsou typické pro sporný projednávací proces.

1.4.1. Povinnost tvrzení

Povinnost tvrzení zásadně předchází povinnosti důkazní. Povinnost tvrzení spočívá v tom, že jedna ze stran, klasicky to bude žalobce, je povinna uvést soudu skutečnosti, které mají význam pro rozhodnutí ve věci. Naopak žalovaný může tato její tvrzení pouze popírat, nebo určité skutečnosti i aktivně tvrdit. Ohledně těch má on pak také obě uvedené povinnosti. Nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní má za následek neúspěch ve sporu.³⁶

Zajímavý je např. závěr ohledně povinnosti tvrzení u vydání platebního rozkazu soudem, který dovodila judikatura. Před vydáním platebního rozkazu soud dokazování neprovádí, již proto ne, že dokazování se provádí při jednání.³⁷ Hodnotí toliko, zda uplatněné právo vyplývá ze skutečností uvedených žalobcem.³⁸ Uplatněné právo vyplývá ze skutečností uvedených žalobcem tehdy, jestliže jejich posouzení samo o sobě vede k právnímu závěru o důvodnosti žalobního návrhu. Uvedením skutečností, z nichž vyplývá uplatněné právo, plní žalobce povinnost tvrzení, tj. povinnost vylíčit rozhodující skutečnosti.³⁹ Jestli se podaří platební rozkaz doručit do vlastních rukou žalovaného a ten nepodá ve stanovené lhůtě odpor, platební rozkaz nabude

³⁵ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2002 sp. zn. NS 21 Cdo 46/2002

³⁶ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2001 sp. zn. NS 25 Cdo 812/99

³⁷ § 122 odst. 1 o. s. ř.

³⁸ § 172 odst. 1 věta první a § 174a odst. 3 o. s. ř

³⁹ § 79 odst. 1 věty první o. s. ř.

právní moci a stane se vykonatelným. Zároveň však na samotném vydání platebního rozkazu nelze zakládat očekávání, že v případě jeho zrušení a nařízení jednání musí být žalobě vyhověno.⁴⁰

1.4.2. Břemeno tvrzení

Břemeno tvrzení nese účastník, který má povinnost tvrzení. Břemeno tvrzení pak představuje odpovědnost strany sporu za to, že se soud rozhodne skutečnosti dozví. Jestli se je nedozví, pak půjde tento fakt k tíži toho, kdo měl břemeno tvrzení ohledně dané skutečnosti.

O b j e k t i v n í břemeno tvrzení spočívá v nutnosti formulovat konkrétní skutečnosti, které jsou předpokladem použití právní normy, již se procesní strana dovolává. Aby soud mohl rozhodnout, musí být v rámci řízení uvedeny potřebné skutečnosti prostřednictvím tvrzení procesních stran. Objektivní břemeno tvrzení určuje, jak má soud rozhodnout v případě, kdy strany neučinily žádné, nebo pouze nedostačující skutkové přednesy. Rozdělení objektivního břemena tvrzení zároveň obvykle odpovídá rozdělení objektivního důkazního břemena.⁴¹

S u b j e k t i v n í břemeno tvrzení rozděluje tvrzení podstatných skutkových okolností mezi obě procesní strany. Žalobce má přednést skutečnosti zakládající uplatňované právo nebo nárok. Žalovaný pak skutečnosti, které od počátku vzniku žalobcem uplatňovaného nároku zabraňovaly, nebo které způsobily po vzniku nároku jeho zánik, popřípadě zabraňují jeho uplatnění.⁴² Subjektivní břemeno tvrzení tak vyjadřuje, která strana má určité skutečnosti tvrdit, aby uspěla, resp. aby neutrpěla v řízení újmu. Vymezení těchto skutečností vyplývá z pravidel dělení objektivního důkazního břemena.

Jak uvádí Lavický, neplatí, v judikatuře se vyskytující teze, podle níž je naopak rozdělení důkazního břemena závislé na tvrzeních stran. Žalobce musí uvést taková tvrzení, aby se žaloba jevila jako důvodná, předpokládáme-li, že tvrzení v nich obsažená jsou pravdivá. Dovolává-li se žalovaný účinků protinormy (viz podkapitola 2.4.3.), musí uvést skutková tvrzení, která by měla za následek uplatnění účinků protinormy, opět za předpokladu, že předkládaná tvrzení jsou pravdivá.⁴³

⁴⁰ srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2016 sp. zn. NS 32 Cdo 685/2016

⁴¹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 75

⁴² MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 7

⁴³ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 153 a násl.

Od subjektivního břemena tvrzení, jež má abstraktní povahu, odlišuje Lavický konkrétní břemeno tvrzení, označované také jako břemeno s u b s t a n c o v á n í. To vyjadřuje, jak konkrétní musí být skutkové přednesy strany vzhledem k vyjádření její protistrany. Nebere se přitom v potaz rozdělení objektivního důkazního břemena.

Jestliže žaloba obsahuje pouze paušální tvrzení nebo se žalobní přednesy omezují na používání právních pojmů, žalovanému dle Lavického postačí prosté popírání. Vzhledem k popírání žalovaného, pak bude muset žalobce svá skutková tvrzení podrobně rozvést a upřesnit. Jestli však žaloba obsahuje vylíčení konkrétních skutečností zakládajících uplatněný nárok, popírání žalovaného musí být substancované, tj. žalovaný musí reagovat na popíraná žalobní tvrzení stejně konkrétními opačnými přednesy.⁴⁴

Výjimku z výše uvedeného pravidla, představuje tzv. s e k u n d á r n í břemeno tvrzení. Dopadá na situaci, kdy strana zatížená důkazním břemenem nemůže učinit substancované přednesy ohledně předmětné skutečnosti. Popírání protistrany pak musí být za této situace substancované, tj. dostatečně určité.⁴⁵

Dle Winterové naopak není vůbec vhodné do civilního procesu zavádět nové břemeno substancování.⁴⁶

1.4.3. Povinnost důkazní

Ve sporném řízení je rozsah povinnosti účastníka tvrdit skutečnosti významné pro rozhodnutí věci určen skutkovou podstatou hmotněprávní normy, jež má být podle úsudku soudu použita k právnímu posouzení žaloby.

Důkazní povinnost je pak povinností navrhnout důkazy pro prokázání svých tvrzení. Žalobce uvedené povinnosti plní již v žalobě.⁴⁷

⁴⁴ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 81 a násled.

⁴⁵ Tamtéž, s. 86-88

⁴⁶ COUFALÍK, P. *Workshop „Aktuální otázky dokazování v civilním soudním řízení“*. [online]. 2015, [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/workshop-aktualni-otazky-dokazovani-v-civilnim-soudnim-řízení>

⁴⁷ § 79 odst. 1 o. s. ř.

1.5. Poučovací povinnost soudu a překvapivý rozsudek

Splnění povinnosti tvrzení, povinnosti důkazní a unesení břemene tvrzení a důkazního břemene patří k základním požadavkům občanského soudního řízení při zjišťování skutkového stavu. Účastník, který tyto povinnosti nesplní, nemůže mít ve věci úspěch. V zájmu předvídatelnosti soudních rozhodnutí je potřebné, aby o těchto procesních povinnostech byli účastníci náležitě poučeni.

Poučovací povinnost soudu ve smyslu § 118a o. s. ř. se uplatní v případech, kdy se v průběhu řízení ukáže, že účastník nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně. Jestli zůstanou tvrzení strany, zatížené subjektivním břemenem tvrzení, neúplná, soud jí musí k doplnění tvrzení vyzvat. Zároveň jí poučí o následcích nesplnění této výzvy, kterými je neunesení příslušného procesního břemene. Dle judikatury Ústavního soudu návrhy účastníků řízení nemohou být zamítnuty jen proto, že neunesli břemeno tvrzení, případně důkazní břemeno, aniž by byli poučeni, že taková břemena mají.⁴⁸

Jestli však strana zatížená konkrétním důkazním břemenem v minulosti důkazní návrhy učinila, soud navrhované dokazování provedl, ale důkaz přesto nebyl úspěšně podán, není povinností soudu vyzývat jí k dalším důkazním návrhům.⁴⁹

Poučovací povinnost soudu se dále uplatní v případech, má-li předseda senátu zato, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkovy právního názoru, protože je nutné v potřebném rozsahu doplnit vyličení rozhodných skutečností. Např. vzhledem k subsidiaritě institutu bezdůvodného obohacení se často stává, že právo žalobce, jako nárok na vydání bezdůvodného obohacení, kvalifikuje až soud. Postačují-li ovšem, i při případném jiném právním názoru soudu, v řízení přednesená tvrzení a provedené důkazy, pro objasnění skutkové stránky věci, není třeba k poučení podle ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř. přistupovat.

Z ustanovení § 118b odst. 1 o. s. ř. pak pro takovou procesní situaci vyplývá, že soud smí přihlížet jen k těm tvrzením a důkazním návrhům, které účastník na základě poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 a odst. 3 o. s. ř. učinil do skončení přípravného jednání či jednání, popřípadě do uplynutí lhůty, která byla účastníku soudem pro tento účel poskytnuta.

⁴⁸ srov. náleží Ústavního soudu ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 212/06

⁴⁹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 249

Nejvyšší soud formuloval a odůvodnil závěr, že poučení podle § 118a o. s. ř. se poskytuje jen účastníku (jeho zástupci nebo zmocněnci), který je u jednání přítomen. Jedná-li soud v souladu s § 101 odst. 3 o. s. ř. v nepřítomnosti účastníka, příp. jeho zástupce nebo zmocněnce, je to účastník, který svou nepřítomností u soudu způsobil, že se mu příslušného poučení nedostalo. Účastník, který se jednání neúčastnil, ztrácí možnost poučení podle § 118a o. s. ř.⁵⁰

⁵⁰ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2006 sp. zn. NS 30 Cdo 350/2006

2. DŮKAZNÍ BŘEMENO

Důkazní břemeno „Onus probationis“ lze vymezit jako procesní odpovědnost účastníka za to, že soudu budou rozhodné skutečnosti, k nimž se důkazní břemeno vztahuje, prokázány.⁵¹

Důkazní břemeno je procesním nástrojem, jenž určuje výsledek sporu v případě, že v řízení nebyl prokázán rozhodný skutkový stav. Je páteří civilního procesu.⁵² Vnáší do řízení řád a právní jistotu. Smyslem institutu důkazního břemene je umožnit soudu, aby mohl rozhodnout i v těch případech, kdy určitá skutečnost nebyla, popř. ani nemohla být prokázána. Pak musí soud rozhodnout v neprospěch účastníka, v jehož zájmu bylo o dané skutečnosti podat důkaz.

Klasická otázka, která v souvislosti s pojmem důkazního břemene vyvstává, je kdo nese v předmětném řízení důkazní břemeno, resp. komu k tíži půjde neprokázání určitých, pro řízení rozhodných skutečností. Odpověď na tuto otázku není zdaleka tak jednoduchá. Již její samotné položení totiž poukazuje na „nešvar“, kdy není důsledně, případně vůbec rozlišováno mezi subjektivním a objektivním jako i abstraktním a konkrétním důkazním břemenem.

Povaha institutu důkazního břemene je procesní.⁵³ Rozsah důkazního břemene, tj. okruh skutečností, které musí konkrétní účastník prokázat, zásadně určuje hmotněprávní norma, která je na daný sporný vztah aplikována. Odtud také vyplývá, kdo je nositelem důkazního břemene, tedy kdo z účastníků je povinen rozhodné skutečnosti prokázat. Nesplnění této povinnosti nese se sebou pro tohoto účastníka riziko nepříznivého následku v podobě neúspěchu ve sporu.

Nejvyšší soud se opakovaně vyjádřil ve smyslu, že soud zásadně rozhoduje na základě zjištěného skutkového stavu věci.⁵⁴ V případech, kdy nebyla prokázána určitá skutečnost významná podle hmotného práva pro rozhodnutí o věci, postupuje soud podle pravidel o důkazním břemeni. Je nerozhodné, jestli se tak stalo pro nečinnost účastníka, jenž nesplnil povinnost označit důkazy k prokázání svých tvrzení⁵⁵, popřípadě nesplnil ani povinnost tvrdit všechny pro rozhodnutí významné skutečnosti⁵⁶, či se tak stalo proto, že taková skutečnost objektivně

⁵¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 247

⁵² MACUR, J. *Povinnost a odpovědnost v občanském právo procesním*. Brno: MU, 1991, S. 18 a násl.

⁵³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 250

⁵⁴ § 153 odst. 1 o. s. ř.

⁵⁵ § 101 odst. 1 písm. b) a § 120 odst. 1 věta první o. s. ř.

⁵⁶ § 101 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

ani být prokázána nemohla. Smyslem důkazního břemene je tedy umožnit soudu rozhodnout o věci samé i v těch případech, kdy mu zhodnocení provedených důkazů neumožňuje přijmout závěr ani o pravdivosti sporného tvrzení účastníka, ani o tom, že by bylo nepravdivé.

Důkazní nouze tak není překážkou, která by bránila soudci rozhodnout ve věci samé, a není ani důvodem, proč by mělo dojít k odepření spravedlnosti. Z pravidel důkazního břemena vyplývá, která ze stran nese riziko důkazní nouze, jakož i to, která z nich má vyvinout potřebnou snahu, aby odvrátila ztrátu pře jenom proto, že se rozhodnou skutečnost nepodařilo objasnit.⁵⁷ Jestli se nepodaří prokázat, zdali skutečnost rozhodná pro posouzení důvodnosti uplatněného nároku nastala či nenastala, uspěje v řízení ta ze stran, kterou ohledně této skutečnosti nezatěžuje důkazní břemeno.

Z uvedených závěrů je patrné, že pravidla o důkazním břemeni se uplatní též v případě, kdy účastník dostal své povinnosti tvrdit příslušné právně významné skutečnosti a navrhnout důkazy potřebné k prokázání těchto tvrzení, avšak tato tvrzení nemohla být z objektivních důvodů prokázána.

Důkazní břemeno však nehraje roli pouze v situacích, kdy se nepovedlo objasnit skutkový stav. Soud musí být schopen určit, kterou z procesních stran zatěžuje konkrétní důkazní břemeno ohledně prokázání kterékoli ze skutkových okolností, jejíž existence či neexistence je způsobila ovlivnit rozhodný skutkový stav.⁵⁸

Skutečnost, že účastník řízení neunesl důkazní břemeno, je závěrem skutkovým, který nelze v dovolacím řízení přezkoumat. Na rozdíl od závěru o tom, kdo z účastníků nese důkazní břemeno, který je závěrem právním.⁵⁹

Soud není jediný, kdo musí mít vědomost o důkazním břemeni a pravidlech jeho dělení. Účastníci řízení rovněž potřebují mít představu o důkazním břemeni. Lze totiž předpokládat, že strana, která si bude vědoma svojí povinností tvrdit a prokázat určité skutečnosti, vyvine v řízení mnohem větší aktivitu, aby zabránila ztrátě pře.⁶⁰

Jak jsem již zmiňovala, běžně užívaný pojem „důkazní břemeno“ nemá jen jeden význam. Důkazní břemeno se člení na objektivní a subjektivní, subjektivní důkazní břemeno se pak dále

⁵⁷ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 14

⁵⁸ CHALUPA, R. Důkazní břemeno v řízení o zaplacení směnky. *Bulletin advokacie*, 2015 č. 2012 (12)

⁵⁹ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1656/2010

⁶⁰ CHALUPA, R. Důkazní břemeno v řízení o zaplacení směnky. *Bulletin advokacie*, 2015 č. 2012 (12)

člení na konkrétní a abstraktní. Jakákoliv z těchto složek je běžně označována jako důkazní břemeno, což v praxi vyvolává nesprávnou představu o tom, od koho se očekává, aby podal o určité skutečnosti důkaz.

Důkazní břemeno nemůže být mezi strany rozděleno na základě volné úvahy soudce. Vzhledem k principům rovnosti a předvídatelnosti musí být rozděleno normativně pomocí abstraktních pravidel.⁶¹ V českém civilním právu procesním má základní pravidlo dělení důkazního břemena charakter právního pravidla obsaženého v nepsaném prameni práva. Použije se, pokud chybí výslovná úprava dělení důkazního břemena nebo jestli dělení důkazního břemena neplyne z vyvratitelné domněnky.

V záměru nového civilního soudního řádu, kterému se věnuji v kapitole 4, je již snaha tvůrců o výslovné procesněprávní zakotvení důkazního břemena.

2.1. Objektivní a subjektivní důkazní břemeno

O b j e k t i v n í důkazní břemeno vyjadřuje pravidlo, ve prospěch, a naopak k tíži které strany soud rozhodne ve věci samé, nastane-li stav non liquet.⁶²

Uplatnit se může nejen v civilním sporném procesu, ale v jakémkoliv soudním nebo správním řízení. Uplatňuje se i v nesporném řízení ovládaném vyšetřovací zásadou, jako i v řízení trestním (zásada in dubio pro reo).⁶³ Ve všech těchto procesech totiž může nastat stav non liquet.

Jak uvádí Lavický, objektivní důkazní břemeno není procesním břemenem a neuplatňuje se při dokazování, ale za stavu non liquet. Objektivní důkazní břemeno tak není určeno primárně stranám, ale soudu. Pravidla objektivního důkazního břemena pomáhají překlenout stav non liquet. Dávají soudci pokyn, aby znak skutkové podstaty, který zůstal neobjasněn, považoval za naplněný nebo naopak nenaplněný.⁶⁴ Objektivní důkazní břemeno přiděluje riziko neprokázání rozhodných skutkových okolností jedné ze stran sporu. Určuje účastníka řízení, který ponese nepříznivé důsledky v podobě neúspěchu v řízení, nebude-li skutková okolnost prokázána. Jestli se nepodaří

⁶¹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 151 a násl.

⁶² MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 8

⁶³ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 48 a násl.

⁶⁴ Tamtéž, s. 44

podat důkaz pravdivosti ani nepravdivosti určitého skutkového přednesu, soud rozhodne na základě pravidel objektivního důkazního břemene. Nemůže rozhodnout na základě toho, které z tvrzení se mu jeví jako pravděpodobnější. Objektivní důkazní břemeno tak stanoví, jak má soudce postupovat za situací, kdy přes veškeré vykonané dokazování, zůstal skutkový stav neobjasněn.

S u b j e k t i v n í důkazní břemeno (tzv. břemeno vedení důkazu) určuje, která z procesních stran bude navrhopvat důkazy k prokázání určité skutečnosti. Dle Macura subjektivní důkazní břemeno znamená zatížení procesní strany nepříznivými následky, pokud se jí nepodaří dokázat skutečnosti, ohledně kterých nese důkazní břemeno.⁶⁵ Rozdělení subjektivního důkazního břemena mezi strany zásadně vyplývá z pravidel dělení objektivního důkazního břemena. Břemeno vedení důkazu se uplatňuje pouze v řízeních ovládaných projednávací zásadou.

Je na straně zatížené subjektivním důkazním břemenem, aby označila důkazy k prokázání svých skutkových tvrzení. Neučiní-li tak, soud ji k tomu vyzve. Pokud i přes výzvu strana zatížená důkazním břemenem neučiní žádný důkazní návrh, nebude se, ohledně téhož znaku skutkové podstaty, provádět ani případný protidůkaz navržený jejím odpůrcem.⁶⁶ Subjektivní důkazní břemeno tedy představuje dopady odpovědnosti za prokázání rozhodných skutkových okolností na účastníka řízení, jehož toto břemeno zatěžuje. Subjektivní důkazní břemeno spočívá v zatížení procesní strany nepříznivými následky, tj. neúspěchem ve sporu, pokud se jí nepodaří prokázat skutečnosti, ohledně kterých nese důkazní břemeno.⁶⁷

2.2. Abstraktní a konkrétní důkazní břemeno

Subjektivní důkazní břemeno není po celou dobu řízení neměnné. Přesněji řečeno, ne všechny jeho součásti. Pro strany je nezbytně důležité vědět, která z nich má za daného „status quo“ vyvinout potřebnou procesní aktivitu, aby zabránila svému neúspěchu ve sporu.

Sporné řízení se zahajuje žalobním návrhem žalobce. Ten svůj nárok odvozuje od určité hmotněprávní normy. Jestli chce být v řízení úspěšný, musí tvrdit a prokázat skutečnosti, které předmětná norma předpokládá. Na začátku procesu se tak objektivní a subjektivní břemeno překrývají, a to jak v abstraktní, tak i v konkrétní složce. Na uplatnění nároku žalobce může

⁶⁵ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 8

⁶⁶ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 148 a násl.

⁶⁷ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 8

následně reagovat žalovaný. Žalovaný může žalobcova tvrzení popírat. Může také předložit soudu svá vlastní tvrzení a podpořit je navržením důkazů k jejich prokázání. Těmi se bude snažit zpochybnit pravdivost tvrzení žalobce, nebo se dovolává protinormy (viz podkapitola 2.4.). Břemeno tvrzení a důkazní břemeno ohledně těchto skutečností pak bude tížit žalovaného. Z těchto důvodů je proto vhodné rozdělovat subjektivní důkazní břemeno na abstraktní a konkrétní.⁶⁸

A b s t r a k t n í důkazní břemeno určuje, nezávisle na konkrétním řízení, kdo by teoreticky ohledně určitého znaku skutkové podstaty nesl důkazní břemeno, kdyby došlo ke sporu. Abstraktní důkazní břemeno tak reflektuje abstraktně uchopenou procesní situaci nezohledňující specifika konkrétního sporu a jeho vývoje.

K o n k r é t n í důkazní břemeno je důkazní břemeno uvažováno ve vztahu ke konkrétnímu soudnímu řízení. Oproti abstraktně chápanému důkaznímu břemenu, nabývá dynamický rozměr možné změny, způsobené procesními postoji protistrany. Kým abstraktní důkazní břemeno je korelátem objektivního důkazního břemena, konkrétní důkazní břemeno v průběhu sporu kyvadlovitě přechází z jedné strany na druhou a může zatěžovat i procesní stranu, která abstraktní subjektivní břemeno nenese.⁶⁹ Na počátku sporu kopíruje abstraktní břemeno. Plně se uplatní až za situace, že určitý důkaz již byl podán a lze předpokládat, že jeho hodnocení nebude příznivé druhé procesní straně. V tomto okamžiku se tak na ni přesouvá konkrétní důkazní břemeno. Ve svém vlastním zájmu se musí protidůkazem pokusit vyvrátit nebo alespoň zpochybnit důkazy podané opační procesní stranou. Prokáže-li pravdivost tvrzení, na nichž založila svoji aktivní obranu, přesouvá se v této dokazování konkrétní důkazní břemeno zpět na protistranu.

Konkrétní důkazní břemeno přechází během řízení z jedné ze stran sporu na druhou a zpět, a to až do doby, kdy jedna ze stran není schopna předložit nové relevantní skutkové tvrzení. V uvedeném okamžiku se pohyb konkrétního důkazního břemene zastaví. Rovněž se konkrétní důkazní břemeno zastaví za situace, kdy některá ze stran sice tvrdí nové skutečnosti, za účelem zabránit tak důsledkům prokázání skutečností protistranou, nicméně tyto skutečnosti není schopna prokázat.⁷⁰

Dle Macura se nositel konkrétního, jako i nositel abstraktního důkazního břemena, může dostat do důkazní nouze. Rozdíl je spatřován v tom, že když se do důkazní nouze dostane nositel abstraktního důkazního břemena, nastane stav non liquet a rozhoduje se dle pravidel o důkazním

⁶⁸ CHALUPA, R. Důkazní břemeno v řízení o zaplacení směnky. *Bulletin advokacie*, 2015 č. 2012 (12)

⁶⁹ MACUR, J.: *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: UJEP, 1984, s. 90

⁷⁰ CHALUPA, R. Důkazní břemeno v řízení o zaplacení směnky. *Bulletin advokacie*, 2015 č. 2012 (12)

břemenu. Pokud se do důkazní nouze dostane nositel konkrétního důkazního břemena, soud rozhoduje na základě výsledků hodnocení důkazů, které se nepodařilo zpochybnit. Macur proto považuje za vhodnější místo pojmu „konkrétní subjektivní břemeno“ používat pojem „břemeno vedení důkazu“ nebo pojmy „důkaz“ a „protidůkaz“.⁷¹

Naopak dle Lavického dvojice pojmů „důkaz“ a „protidůkaz“ pojem konkrétního břemene vedení důkazu nahradit nemůže. Lavický však souhlasí, že od objektivního a subjektivního důkazního břemena je nutno odlišit konkrétní břemeno vedení důkazu. Tento pojem slouží k označení toho, kdo má za dané procesní situace učinit důkazní návrh, aby ve sporu uspěl.⁷²

2.3. Vybrané teorie dělení důkazního břemena

Odpověď na otázku, které skutečnosti musí prokázat žalobce a které žalovaný, je nezbytné hledat v teorii civilního procesu. Zavedený pojem civilního práva procesního „dělení důkazního břemene“ podle některých teoretiků přesně nereflektuje svoji podstatu. Reálně totiž nedochází k rozdělení důkazního břemene. Ve skutečnosti máme při použití pojmu na mysli jeho uplatnění, resp. to, která strana ponese nepříznivé důsledky spojené s důkazním břemenem.⁷³

Níže uvedené vybrané teorie vycházejí ze systematiky, kterou zvolila Winterová.⁷⁴ Mimo její systém stojí např. teorie založené na postavení procesní strany sporu, o kterých se tato práce nezmiňuje. Více se naopak věnuji negativní teorii důkazní, kterou pokládám za zajímavé téma a Rosenbergové teorii analýzy norem.

2.3.1. Teorie analýzy skutečností

První skupinou jsou teorie zakládající se na analýze skutečností. Je to teorie negativní, teorie presumpční, teorie minimální a teorie skutečností právo tvořících, právu překážejících, resp. právo rušících.

⁷¹ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 12 a násled.

⁷² LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 63 a násled.

⁷³ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 21 a násled.

⁷⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 248

2.3.1.1. Negativní teorie důkazní

Jednou z nejstarších teorií dělení důkazního břemene je teorie negativní. Tato teorie je moderní procesualistikou považována za překonanou. Rozhodovací praxe českých soudů však s touto teorií poměrně často pracuje. „V případě tvrzení negativních skutečností se ta v občanském soudním řízení zásadně neprokazují.“⁷⁵ „Účastník, který tvrdí negativní skutečnost, nenese ohledně této skutečnosti důkazní břemeno“⁷⁶. Jak plyne z uvedeného, dle většiny senátů Nejvyššího soudu prokazování negativních skutečností ze zásady nelze.

Štajgr naopak negativní teorii důkazní odmítá s tvrzením, že dokázat možno zásadně, jsou-li dostupné vhodné a spolehlivé důkazní prostředky jak to, že se stalo něco zcela určitého, tak to, že se to vůbec nestalo, přesněji, že se to státi nemohlo.⁷⁷

Lavický navrhuje, aby za situace, kdy budou negativa natolik neurčitá, že je nebude prakticky možné prokazovat, stačilo straně zatížené důkazním břemenem, pokud bude jejich neexistenci pouze tvrdit. Nenavrhuje přenos důkazního břemene, ovšem zároveň se protistrana dle něj nemůže omezit ani na prosté popírání. Bude muset podat substancované vysvětlení ohledně existence opačné skutečnosti. Tím se zúží okruh skutečností, k nimž by mělo být vedeno dokazování. Strana zatížená důkazním břemenem pak již své dokazování povede proti konkrétním a určitým přednesům odpůrce.⁷⁸

Pulkrábek uvádí, že i když nelze akceptovat negativní teorii důkazní, je třeba připustit, že některé povinnosti se obtížně prokazují. To by však automaticky nemělo vést k obrácení důkazního břemene. Někdy vzniká problém způsoben tím, že je snaha určitou situaci vyřešit prostřednictvím argumentů negativní důkazní teorii, přičemž se ale jedná o předpoklad tzv. protinormy, ohledně níž nese důkazní břemeno protistrana.⁷⁹

⁷⁵ srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4220/2009, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2341/2009 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 25 Cdo 2912/2010

⁷⁶ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 1998, sp. zn. NS 26 Cdo 732/98

⁷⁷ ŠTAJGR, F. *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1931, s. 64-65

⁷⁸ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 249 a násl.

⁷⁹ PULKRÁBEK, Z. *O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy č. 17/2013

2.3.1.2. Další teorie

Teorie trvání má podobné znaky jako negativní teorie důkazní s tím dílčím rozdílem, že změny stavu jsou považovány za pozitiva a jejich trvání za negativa. Dostatečným se tak zastáncům teorie zdá požadovat po žalobci prokázání vzniku stavu, důkazné břemeno ohledně jeho případné změny dle této teorie již tíží protistranu.⁸⁰

Teorie presumpční je založena na domněnce opaku. Důkazním břemenem je dle této teorie zatížená nikoliv strana, která domněnku tvrdí, ale naopak protistrana. Na ní pak je, aby domněnku vyvrátila, a to prostřednictvím důkazu opaku. Teorie byla odmítnuta mimo jiné i proto, že vůbec nedává odpověď na otázku, jak je důkazné břemeno rozděleno mezi strany za situace non liquet. Nutno doplnit, že domněnky jsou i v současnosti využívány jakožto pomocný nástroj při hodnocení důkazů.⁸¹

Teorie skutečností právo tvořících, právu překážejících, resp. právo rušících ukládá obecně žalobci prokázání skutečností právo zakládajících, kým skutečností právu překážejících nebo právo rušících musí prokázat protistrana.⁸²

Teorie minimální vyžaduje, aby žalobce prokázal pouze tzv. minimální skutkovou podstatu. Pro její nejednoznačnost byla odmítnuta, mimo jiné i proto, že by žalobce nebyl motivován v žalobě uvést všechny sporné skutečnosti. Tím by byly na protistranu kladeny nepřiměřené nároky ohledně prokázání všech dalších sporných skutečností.⁸³

2.3.2. Teorie analýzy norem

Druhou skupinu představují teorie zakládající se na analýze norem. Jde o Rosenbergovou teorii analýzy norem, teorii větné skladby a teorii účelové analýzy.

⁸⁰ SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, s. 29

⁸¹ MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: UJEP, 1984, s. 112

⁸² WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 249

⁸³ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 44

2.3.2.1. Rosenbergova teorie analýzy norem

Teorie L. Rosenberga bývá také označována jako teorie analýzy norem neboli normová teorie. Tato teorie je založena na strukturálním rozboru právních předpisů.

K určení toho, které normy jsou příznivé žalobci a které žalovanému, slouží rozlišení právních norem na základní normy a protinormy, případně na sekundární protinormy.

Tato teorie spočívá na pravidlu, že ta z procesních stran, která se dovolává příznivých účinků jí vybrané hmotněprávní normy, je zároveň povinna prokázat naplnění znaků její skutkové podstaty. Chce-li být žalobce v řízení úspěšný, musí v řízení tvrdit a prokázat existenci skutkových okolností, jejichž existenci jemu prospěšná norma předpokládá.

I když byla teorie analýzy norem terčem kritiky, nepovedlo se vytvořit lépe formulované pravidlo pro dělení důkazního břemene. Jak uvádí Macur „*v soudní praxi celého kontinentálního právního systému uplatnilo základní obecné (abstraktní) pravidlo, podle něhož procesní strana nese důkazní břemeno ohledně skutečností, jež odpovídají skutkovým znakům právní normy, která je procesní straně příznivá, resp. právní normy, na jejímž základě uplatňuje tato procesní strana své právo.*“⁸⁴

Rosenbergova teorie je běžně uplatňována v zemích jako např. Rakousko či Německo. Přesto se v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu tato teorie objevuje pouze pozvolně. K Rosenbergově teorii analýzy norem se ve svém odůvodnění výslovně přihlásil senát 22 Nejvyššího soudu: „*při řešení otázky důkazního břemene ve vztahu k vymezené otázce zásadního právního významu soud vychází z tzv. Rosenbergovy teorie dělení důkazního břemene, označované jako teorie analýzy norem, která je i současnou civilistickou doktrínou považována za primární a odpovídající procesním pravidlům obsaženým v účinném občanském soudním řádu*“.⁸⁵ Pro zajímavost, jde o ten samý senát NS, který odmítá negativní teorii důkazní.⁸⁶

2.3.2.2. Další teorie

Teorie větné skladby vychází z toho, že zákon sám, gramatickou stavbou svých předpisů, naznačuje, co je základní normou a co je výjimkou (tzv. protinormou). Tím současně určuje

⁸⁴ MACUR, J. *Dělení důkazního břemene v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 37 a násl.

⁸⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2013, sp. zn. 22 Cdo 3108/2010

⁸⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2014, sp. zn. 22 Cdo 1007/2013

důkazní břemeno tak, že skutečnosti naplňující základní normu dokazuje žalobce, výjimky pak prokazuje žalovaný.⁸⁷ Zmíněná teorie se však omezuje pouze na rozbor jejich větné skladby. Její kritici poukazují na to, že pouhý jazykový výklad nemůže být základem pravidel o důkazném břemeni.

Teorie účelové analýzy je typická využíváním volného hodnocení důkazů a volného soudcovského uvážení. Nepokládá za stěžejní abstraktní pravidla a zároveň nerozlišuje důkazné břemeno od provádění a hodnocení důkazů. Soudce sám zváží, které z tvrzení stran považuje za méně pravděpodobné a tu stranu také zatíží důkazním břemenem. Kritika teorie směřuje mimo jiné k nebezpečí omylu a svévole soudců.⁸⁸

2.3.3. Dílčí závěr

Při hodnocení jednotlivých přístupů musíme na teorie nahlížet samostatně i je porovnávat s ostatními. Kritériem by mělo být mimo jiné i to, jestli je daná teorie aplikovatelná za všech procesních stavů, které mohou v řízení nastat. Starší teorie nejsou schopny zodpovědět na otázku, kdo nese důkazní břemeno v každé z těchto situací. Teorie volné úvahy soudu je nebezpečná a mohla by vést k libovůli. Také odporuje zásadě předvídatelnosti soudních rozhodnutí.

Kombinace jednotlivých přístupů by nutně představovala vzájemné střety protichůdných pravidel. Možnost výběru z nich by byla též v rozporu se zásadou předvídatelnosti. Navíc by takové řešení postrádalo přehlednost.

Ze všech zmíněných teorií se nejvíc přikláním k Rosenbergové normové teorii. Jde o teorii s pevnou vazbou na právní normy. Procesní strana může odhadnout svůj úspěch, případně neúspěch ve sporu. Rovněž je schopna určit, které skutečnosti musí prokázat, aby ve sporu uspěla. Tato vědomost jí může odradit od samotného podání žaloby, čím předejde případným nákladům, vzniklých v souvislosti se ztrátou pře. Rosenbergova teorie tak ze zmiňovaných teorií dokáže v největším rozsahu zajistit stranám rovnost v rámci řízení a právní jistotu.

Jedním z důvodů je i fakt, že s její pomocí lze řešit problémy, které přináší praxe, a tedy, že některé skutečnosti je skutečně výrazně obtížné prokázat. Argumentovat negativní teorii

⁸⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 249

⁸⁸ MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: UJEP, 1984, s. 90

důkazní, je vzhledem k nejednotnému názoru na její uplatňování, značně problematické. Východisko nabízí Pulkrábek, když uvádí, že místo snahy najít řešení prostřednictvím negativní teorie důkazní, se může ve skutečnosti jednat o předpoklad tzv. protinormy, ohledně níž nese důkazní břemeno protistrana.⁸⁹ K tomuto názoru se přikláním.

Na jedné straně nelze opomínat názor většiny procesualistů, na straně druhé, prostřednictvím vztahu norma – protinorma je možné nabídnout řešení aplikovatelné v praxi na širokou škálu případů.

Např. při tvrzení žalovaného, že žalobci peněžitý dluh splnil, je pojmově vyloučeno, aby žalobce prokazoval, že tato právní skutečnost tvrzená žalovaným nenastala. V tomto směru proto dochází k přesunu důkazního břemene na žalovaného, který tvrdí právně významnou skutečnost, tj. splnění dluhu. Není zde potřeba argumentovat negativní teorií důkazní, ale pomocí vztahu norma - protinorma, kdy protinorma stanoví, že splněním dluh zaniká. Jde tedy o protinormu způsobující zánik práva (viz následující podkapitola) a důkazní břemeno ohledně ní tíží žalovaného.

2.4. Normy upravující důkazní břemeno

Dle ustálené judikatury Nejvyššího soudu: „*Důkazní břemeno ohledně určitých skutečností leží na tom účastníku řízení, který z existence těchto skutečností vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky, jde o toho účastníka, který existenci těchto skutečností také tvrdí.*“⁹⁰

S názorem Nejvyššího soudu lze souhlasit v té části, že tvrdit skutečnosti, které jsou pro jednu ze stran příznivé, bude pravděpodobněji tvrdit právě ta samá strana. Na tomto předpokladu však nelze pevně postavit dělení důkazního břemena mezi strany sporu.

Jak uvádí Lavický, rozdělení důkazního břemena nemůže záviset na tom, co která strana tvrdí, ale na přesně vymezených pravidlech dělení důkazního břemena. Ta určují, ohledně jakých znaků skutkové podstaty nese strana objektivní důkazní břemeno. Z něj pak vyplývá také břemeno vedení důkazu a břemeno tvrzení. Výše citovaný závěr judikatury proto neobstojí,

⁸⁹ PULKRÁBEK, Z. O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2013 č. 17/2013

⁹⁰ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 05. 2001, sp. zn. NS 22 Cdo 2727/99

a to dle Lavického ani v případě, že by se tvrzením rozuměly v přesném slova smyslu pouze skutkové přednesy strany zatížené důkazním břemenem.⁹¹

2.4.1. Základní norma

V rámci úvah o důkazním břemeni, a to zejména ve vazbě na konkrétní subjektivní důkazní břemeno, je nezbytně nutné pojmenovat normy, od nichž účastníci řízení svůj procesní postoj odvozují. Dle Rosenberga jsou právní normy ve vzájemných vztazích, někdy se vzájemně doplňují, jindy naopak působí proti sobě a jedna vylučuje druhou.⁹²

Právní normou zakládající nárok či tzv. normou základní, je právní norma, na základě které vzniká nárok nebo jiný právní následek, který dosud neexistoval. Dle tzv. principu útočnicka se obecně považuje za menší zlo, kdy bude existující právo útočnicku upřeno. Důkazní břemeno ohledně skutečností zakládajících nárok ukládají pravidla proto tomu, kdo chce změnit stávající stav. Jde o tu ze stran, která se nároku nebo jiného právního následku dovolává (nejčastěji žalobce).⁹³

2.4.2. Popírání

Žalovaný, pokud se v řízení brání proti uplatněnému nároku, může svoji obranu založit na popírání pravdivosti skutkových tvrzení žalobce. Na rozdíl od uplatnění námitek se žalovaný nedovolává účinků protinormy. Popíráním se rozumí každý skutkový přednes žalovaného, kterým se zpochybňuje zcela nebo částečně správnost skutkových přednesů žalobce.⁹⁴

2.4.3. Protinorma

Svoji procesní obranu může žalovaný vést i prostřednictvím uplatnění námítky. Při jejím uplatnění žalovaný nepopírá pravdivost skutkových přednesů žalobce o existenci skutečností, které

⁹¹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 145

⁹² MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 65–79

⁹³ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 151 a násl.

⁹⁴ Tamtéž, s. 160

odpovídají skutkovým znakům základní normy. Právní následky, vyplývající ze základní normy, se dle žalovaného přesto nemohou uplatnit. Důvodem je, že nastaly další skutečnosti, které nastoupení těchto právních následků vylučují. Jednoduše řečeno, žalovaný tvrdí „ANO-ALE“.

Tvrzení a navrhování důkazů k prokázání těchto další skutečností, na kterých žalovaný staví svoji obranu, musí mít v první radě oporu v hmotněprávní úpravě. Ta pak musí obsahovat normu, která s existencí skutečností tvrzených žalovaným, spojuje následek vyloučení právních důsledků základní normy, které se dovolává žalobce. Jestli uvedená protinorma existuje, je na žalovaném, aby prokázal skutkové okolnosti, které naplňují skutkovou podstatu jím tvrzené protinormy. V tomto směru jej tíží břemeno tvrzení a důkazní břemeno.

Pojem základní normy a protinormy je relativní. Nelze přitom spoléhat pouze na jazykový výklad. K určení, která z norem je v dané situaci normou základní, a která protinormou, je nutno využít všech interpretačních metod. K odpovědi na otázku, zdali má určitá norma povahu pravidla, nebo výjimky, je nutno dospět za pomoci všech interpretačních metod, včetně výkladu logického, systematického a teleologického. „*Protinorma je protinormou vždy jen ve vztahu k určité normě, zatímco v jiné relaci může vystupovat jako norma základní.*“⁹⁵ Jakoukoli normu hmotného práva lze považovat za základní normu nebo za protinormu jen ve vztahu ke konkrétnímu nároku.

Protinormy můžeme dělit na vícero kategorií:

Protinormy způsobující zánik práva mají za následek, že právní následky vyvolané základní normou sice nastaly, ale později v důsledku působení této protinormy zanikly.⁹⁶

Protinormy zabraňující prosaditelnosti práva dávají dlužníkovi právo odepřít plnění tím, že uplatní námitku. Subjektivní právo na plnění sice nezanikne, avšak navždy nebo dočasně jej nelze věřiteli přiznat. Námitky mohou být peremptorní nebo dilatorní.⁹⁷ Peremptorní námitky mají za následek, že nárok sice nadále existuje, ale trvale jej nelze prosadit. Naopak dilatorní námitky způsobují pouze dočasnou neprosaditelnost nároku.

⁹⁵ MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, s. 38–39

⁹⁶ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 171 a násl.

⁹⁷ Tamtéž, s 178 a násl.

Protinormy zabraňující vzniku práva brání od počátku tomu, aby nastaly právní následky předpokládané základní normou.⁹⁸ Existence skutečností zabraňující vzniku práva má stejné hmotněprávní účinky jako absence skutečností právo zakládajících. Právní následky tedy nevzniknou. Proto dle hmotněprávních účinků nelze od sebe uvedené skutečnosti odlišit. Pro účely dělení protinorem lze tyto skutečnosti navzájem odlišit dle časového hlediska, případně dle vztahu pravidla a výjimky. Z časového hlediska totiž protinorma zabraňující vzniku práva vyvolává účinky v momentě, kdy skutková podstata právní normy zakládající právo ještě nebyla zcela naplněna. Z pohledu vztahu práva a výjimky představuje základní norma z hlediska zákona pravidlo, kým právní norma zabraňující vzniku práva představuje zákonnou výjimku z tohoto pravidla. Právní normou zakládající právo určuje předpoklady, za kterých právo nebo právní vztah vzniká. Právní norma zabraňující vzniku práva stanovuje, že pokud ke znakům skutkové podstaty základní normy přistoupí jeden nebo několik dalších znaků, právo nebo právní vztah výjimečně nevznikne. Základní norma je tedy právní normou pravidelnou a její skutkové předpoklady se označují jako minimální skutková podstata. Právní norma zabraňující vzniku práva je ve vztahu k ní normou výjimečnou a oproti minimální skutkové podstatě je obohacena o jeden nebo několik dalších znaků.

Rozdíl v dělení je pak důležitý pro určení, která ze stran nese důkazní břemeno ohledně prokázání určitých skutečností. Kým znaky skutkové podstaty právní normy zakládající nárok prokazuje žalobce, důkazní břemeno ohledně znaků skutkové podstaty protinormy zabraňující vzniku práva nese naopak protistrana.⁹⁹ Namítá-li žalovaný, že právní následky nenastaly, protože se uplatní některá z protinorem vylučujících normu základní, je na něm, aby skutkové předpoklady této protinormy prokázal.

2.4.4. Sekundární protinorma

Prokázání skutkových okolností protinormy žalovaným zamezuje nástupu účinků základní normy. Jako příklad lze uvést liberační důvody u bezdůvodného obohacení, kterým se práce věnuje ve třetí kapitole.

Konkrétní břemeno důkazu následně přechází zpátky na žalobce. Ten má možnost reagovat uplatněním sekundární protinormy. Ta stojí proti protinormě uplatněné žalovaným.

⁹⁸ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s 178 a násl.

⁹⁹ Tamtéž, s. 180 a násl.

Skutkové okolnosti, jejichž existenci předpokládá sekundární protinorma, bude muset tvrdit žalobce a žalobce bude muset pravdivost svých tvrzení také prokázat. Nelze samozřejmě vyloučit ani následné uplatnění terciální protinormy protistranou atd.

2.5. Přenášení, přesouvání či obrácení důkazního břemene

Úvodem je potřeba ozřejmit, že „přesouvat důkazní břemeno na jiného“ ve skutečnosti nelze. To, čemu se říká přesouvání důkazního břemene, je vlastně pouze stanovením určité právní domněnky.¹⁰⁰

Důkazní břemeno ohledně domněnek netíží ani jednu ze stran. Straně, které je domněnka ku prospěchu, postačí prokázat skutečnosti odpovídající bázi domněnky. Skutečnost, které svědčí vyvratitelná právní domněnka, není předmětem procesního dokazování. Nebyla-li v řízení domněnka existence uznaného závazku vyvrácena, musí mít soud podle § 133 o. s. ř. skutečnost za prokázanou. Jestli však chce protistrana domněnku vyvrátit, musí tvrdit a také prokázat, že presumovaná skutečnost nenastala nebo že nenastaly skutečnosti, s nimiž právní řád jinak spojuje vznik presumovaného právního následku.¹⁰¹

Např. důsledkem uznání závazku je přesun důkazního břemene z věřitele na dlužníka. Ten, aby byl ve sporu úspěšný, musí prokázat, že dluh nevznikl, případně zcela nebo zčásti zanikl. V žádném případě však nelze za situace platného uznání závazku učinit závěr, že věřitel neunesl ohledně skutečnosti, které svědčí vyvratitelná právní domněnka, důkazní břemeno. Uvedené platí i v případě, popírá-li dlužník takovou skutečnost negativními tvrzeními. Řešení otázky, zda účastník řízení unesl důkazní břemeno ohledně skutečností, o kterých platí vyvratitelná domněnka, nemůže být založeno na pouhém popření těchto skutečností protistranou.¹⁰²

Protistrana, které není předmětná domněnka ku prospěchu, musí podat důkaz opaku, a to plný důkaz, aby danou domněnku vyvrátila. Ohledně těchto skutečností jí tíží důkazní břemeno.

¹⁰⁰ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní.*

Část první: nalézací řízení. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, s. 250

¹⁰¹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním.* Praha: Leges, 2017, s. 217 a násl.

¹⁰² srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2012, sp. zn. 33 Cdo 3894/2010

2.6. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem

Za určitých okolností svědčí straně nezatížené důkazním břemenem tzv. vysvětlovací povinnost. Jde o informační deficit strany zatížené důkazním břemenem. Dopadá na situace, kdy strana zatížená důkazním břemenem objektivně nemá a nemůže mít k dispozici informace o skutečnostech významných pro rozhodnutí ve sporu, naproti tomu protistrana je má k dispozici.

Vysvětlovací povinnost ovšem nelze ztotožňovat s povinností strany nezatížené důkazním břemenem k iniciativě působící proti sobě samé. Vysvětlovací povinnost nastupuje až za situace, kdy strana zatížená důkazním břemenem přednese opěrné body skutkového stavu a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení. Pouhá povšechná tvrzení strany zatížené důkazním břemenem jsou pokládány za nedostačující.¹⁰³

¹⁰³ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2016, sp.zn.23 Cdo 1711/2016

3. DĚLENÍ DŮKAZNÍHO BŘEMENE VE SPORECH NA VYDÁNÍ BEZDŮVODNÉHO OBOHACENÍ

3.1. Institut bezdůvodného obohacení a specifika sporů

Bezdůvodné obohacení je jedním z právních důvodů vzniku závazků, je samostatným zavazovacím důvodem.

Obecnou zásadu, že se nikdo nemá obohacovat na úkor jiného, přijalo již římské právo. Účelem institutu bezdůvodného obohacení je tak odčerpání neoprávněné získaných hodnot. Obohacením může být jednak zvýšení aktiv (např. nájemné z neplatné smlouvy), snížení pasiv (úhrada dluhu za obohaceného), případně nesnížení aktiv ani nezvýšení pasiv (užívání cizí věci).¹⁰⁴

Znaky bezdůvodného obohacení jsou majetková újma u ochuzeného a majetkový prospěch u obohaceného, přičemž ten je vnímán jako důležitější.¹⁰⁵ I pro účely vyčíslení výše bezdůvodného obohacení je v zásadě určující prospěch nabytý obohacným, nikoli újma ochuzeného.¹⁰⁶ OZ v určitých případech výslovně předpokládá, že nárok z bezdůvodného obohacení svojí výší nastalou újmu dokonce přesáhne. Pro vznik bezdůvodného obohacení je nutná příčinná souvislost mezi majetkovou újmou na jedné straně a majetkovým prospěchem na straně druhé.

Odpovědnost je nejčastěji chápána jako sekundární právní povinnost, která vzniká subjektu, pokud porušil primární právní povinnost vyplývající ze zákona, smlouvy nebo soudního rozhodnutí.¹⁰⁷ Odpovědností z bezdůvodného obohacení pak rozumíme souhrn práv a povinností osoby, v jejíž neoprávněné dispozici se přesunutý majetek nachází. Uvedené se uplatní bez ohledu na okolnost, zda se tato osoba na jeho přesunu podílela či nikoliv.¹⁰⁸ Pro vznik závazku na vydání bezdůvodného obohacení se však zásadně nevyžaduje, aby byl neoprávněný majetkový prospěch získaný zaviněným protiprávním úkonem. Svoji primární funkci má tak odpovědnost za bezdůvodné obohacení postavenou zcela nezávisle na přičítání k jednání dlužníka. Zatopí-li

¹⁰⁴ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ, A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 56 a násl.

¹⁰⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2012, sp. zn. NS 28 Cdo 896/2011

¹⁰⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 9. 2015, sp. zn. NS 28 Cdo 1315/2015

¹⁰⁷ FIALA, J. a kol, *Občanské právo*. Praha: Aspi a.s., 2006, s. 248

¹⁰⁸ TICHÝ, L. Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh obč. zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, 2011(5), 15-

např. domovník cizím dřevem, neodpovídá za bezdůvodné obohacení, přestože zasáhl do majetku cizího, nýbrž odpovídá domácí jakožto zvýhodněný obohacený.¹⁰⁹

Aktivní věcná legitimace k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení tak svědčí subjektu, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno. Pasivní věcná legitimace k vydání bezdůvodného obohacení stíhá toho, komu se plněním dostalo majetkové hodnoty, což se v jeho majetku projevilo buď zvýšením aktiv, nebo snížením pasiv, případně tím, že se jeho majetkový stav nezmenšil, ač by se tak za běžných okolností stalo.¹¹⁰

V praxi se často stává, že žalobou uplatněné právo jako nárok z bezdůvodného obohacení kvalifikuje teprve soud. Jestliže lze žalobci, na základě zjištěného skutkového stavu věci, přiznat plnění, kterého se petitum své žaloby domáhal, nesmí soud žalobu zamítnout. To samé platí i za situace, kdyby se žalobce původně plnění domáhal z jiného právního důvodu, než ze kterého mu skutečně náleží. Povinnosti soudu je vyhledat normu hmotného práva, jejíž hypotéza odpovídá zjištěnému skutkovému stavu věci a uplatněný nárok posoudit podle této normy, bez zřetele na to, jaký právní názor prosazoval žalobce.¹¹¹

Závazek z bezdůvodného obohacení však vzniká až ve chvíli, kdy není možno na právní vztah dvou subjektů vztáhnout jiná soukromoprávní pravidla, na základě kterých by mohla být právní normou uložena povinnost, směřující ke stejnému cíli.¹¹² Povaha bezdůvodného obohacení je tudíž subsidiární a má podpůrnou roli v poměru k jiným prostředkům odčinění problematického přesunu majetku mezi subjekty (např. náhrada škody, poctivá držba).¹¹³ Pokud jsou splněny předpoklady např. odpovědnosti za škodu, tedy pokud bylo obohacení získáno jinou stranou zaviněným protiprávním jednáním nebo škodní událostí, poškozený má nárok na náhradu škody podle § 2894 a násl. OZ. Aplikace ustanovení o bezdůvodném obohacení proto nepřichází do úvahy. Tím je vyloučeno, aby subjekt z jedné faktické příčiny získal vícenásobný majetkový prospěch.

Rozdíly od právní úpravy náhrady škody jsou spatřovány např. v tom, že dle právního řádu u institutu bezdůvodného obohacení není možné, aby soud moderoval rozsah povinnosti

¹⁰⁹ TICHÝ, L. Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh obč. zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, 2011(5), 15- 26.

¹¹⁰ srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2014, sp. zn. NS 33 Cdo 764/2013

¹¹¹ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2013, sp. zn. NS 33 Cdo 3160/2012

¹¹² ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ, A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 191

¹¹³ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2008, sp. zn. NS 33 Odo 79/2006

obohaceného vydat bezdůvodné obohacení.¹¹⁴ Uvedené je zcela v souladu se smyslem tohoto institutu, protože navrátit původní právní stav je možné pouze vydáním všeho, co bylo na úkor ochuzeného bezdůvodně nabyto.

3.1.1. OZ a nové pojmy

Dle důvodové zprávy k OZ se strany závazku navrhuje označit jako „obohaceného“ a „ochuzeného“. Odstraňuje se tím těžkopádné vyjadřování dosavadního zákonného textu, který označuje strany závazku z kondikce opisem jako „toho, kdo obohacení získal“, popř. „toho, kdo předmět bezdůvodného obohacení vydává“, a „ten, na jehož úkor byl předmět bezdůvodného obohacení získán“.¹¹⁵

3.1.1.1. Spravedlivý důvod

Oproti předchozí právní úpravě, v současnosti úprava institutu bezdůvodného obohacení nevylučuje, aby obohacení, pro které není právní důvod, přesto nebylo vydáno, a to pro důvod spravedlivý.¹¹⁶ Úprava směřuje na situace, kdy by vydání obohacení odporovalo zásadám slušnosti. Co je spravedlivým důvodem, se v zákonné úpravě výslovně neuvádí. Lze dovodit, že jde o legitimní stav, dle Bílkové pak bude spravedlivý důvod představovat např. existence smlouvy, soudního rozhodnutí, správního aktu anebo jiné relevantní skutečnosti.¹¹⁷ Tohle všechno jsou však důvody právní. Mezi jiné relevantní skutečnosti bychom tak měli uvést liberační důvody. (viz podkapitola 3.3.)

Zvážit je potřeba i to, že ne každý právní důvod je v konkrétním případě důvodem spravedlivým, a naopak i důvod, který není v souladu s právem, může být v daném případě spravedlivý.¹¹⁸

¹¹⁴ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ. A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 194 a násl.

¹¹⁵ *Důvodová zpráva k OZ*, sněmovní tisk č. 362/0 Dostupná z: www.psp.cz

¹¹⁶ PETROV, J. in HULMÁK a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014), Komentář*, V Praze: C.H. Beck, 2014, s. 1856 a násl.

¹¹⁷ BÍLKOVÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015, s. 38

¹¹⁸ TICHÝ, L. *Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh obč. zákoníku*. *Bulletin advokacie*. 2011, 2011(5), s. 24

Dle důvodové zprávy to, jaké obohacení je ospravedlnitelné a jaké nikoli, nelze usuzovat jen z existence nebo neexistence právního důvodu, ale i ze zásad slušnosti a zvyklostí soukromého života.¹¹⁹

Výklad pojmu "spravedlivý důvod" však nesmí směřovat k tomu, aby jím byl ve svém důsledku konstruován zavazovací důvod pro ochuzeného, a to nad rámec právním řádem aprobovaných zavazovacích důvodů. V podstatě by tak byla uložena povinnost bez zákonné opory. Spravedlivý důvod tak bude i nadále potřeba chápat především, jako důvod mající oporu v právním řádu. K rozšiřování tohoto pojmu i na důvody do této kategorie nespádající, je nezbytné přistupovat nanejvýš obezřetně.

3.1.1.2. Společenská úsluha

Společenská úsluha má určité společné znaky s darováním. Darováním je dle OZ jednání, kdy dárce „*darovací smlouvou bezplatně převádí vlastnické právo k věci nebo se zavazuje obdarovanému věc bezplatně převést do vlastnictví a obdarovaný dar nebo nabídku přijímá.*“¹²⁰

V odstavci 2 je pak uvedeno, že „*plnění z pouhé společenské úsluhy není darováním, je-li z chování stran zřejmé, že se nechtějí smluvně vázat.*“¹²¹ Jak plyne z rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 231/10, na vůli založit právní vztah se usuzuje z vůle toho, kdo příslušné jednání učinil. Již s ohledem na možnost uzavírat smlouvy v ústní formě či konkludentně, je nutné zvažovat, zda dané osoby v podstatě svým jednáním nenaplnily předpoklady pro vznik řádného právního vztahu.

Společenskou úsluhou může být např. pozvání na kulturní akci, konzumace nápojů, jednorázové poskytnutí přístřeší, odnes nákupů denní potřeby fyzicky nemohoucí osobě, sousedem provedená úprava ovocného stromu, výměna píchlé pneumatiky za rezervní atp..¹²² Úsluhy zpravidla nepředstavují vyšší majetkovou hodnotu. Nemají charakter závazkových právních vztahů a vzájemná práva a povinnosti z nich nevznikají. Jejich případné porušení není právem sankcionováno a jejich plnění nelze, pokud není uskutečněno dobrovolně, s úspěchem soudně vynucovat.¹²³

¹¹⁹ *Důvodová zpráva k OZ*, sněmovní tisk č. 362/0 Dostupné z: www.psp.cz

¹²⁰ § 2055 odst. 1 OZ

¹²¹ § 2055 odst. 2 OZ

¹²² srov. náleží Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. II. ÚS 231/10

¹²³ srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2009, sp. zn. NS 28 Cdo 3090/2009

Situací, v níž právní důvod poskytování plnění ustupuje do pozadí společenských vztahů především neprávnického rázu, je kupříkladu také bydlení určité osoby v bytě či domě vlastníka, na základě přátelského či partnerského vztahu. I zde v případě, že nedojde k výslovnému vymezení práv a povinností těchto osob, nelze bez dalšího vyloučit uzavření konkludentní dohody (představující právní důvod) mezi nimi.¹²⁴ Důvodová zpráva uvádí, že např. spropitné se poskytuje bez právního důvodu, ale přesto nejde o bezdůvodné obohacení.¹²⁵ Avšak i u spropitného by bylo možno uvažovat o právním důvodu, spočívajícím ve smlouvě zformulované na základě počínání zákazníka a osoby jeho platbu přijímající při placení.

Jako příklady společenské služby lze uvést dále i dary k narozeninám, svátkům, Vánocům, dary svatební s tím, že i tyto dary mohou být zamýšlené jako dary de iure.

3.2. Skutkové podstaty bezdůvodného obohacení

V § 2991 odst. 1 OZ je obsažena tzv. generální skutková podstata bezdůvodného obohacení.¹²⁶ Ta směřuje k zakotvení obecné povinnosti vydat bezdůvodně získané obohacení. V odstavci 2 uvedeného paragrafu je pak demonstrativně stanoveno že „*bezdůvodně se obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám.*“¹²⁷ Vznik bezdůvodného obohacení má za následek, že obohacený je povinen ochuzenému vydat, oč se na jeho úkor obohatil.

V českém civilním právu se uplatňuje základní pravidlo dělení důkazního břemena, které formuloval Rosenberg. Každou procesní stranu tíží důkazní břemeno ohledně skutkových předpokladů jí příznivé právní normy. (viz podkapitola 2.3.2.1). Obsahem základního pravidla je negativní fikce, a tedy že soud má rozhodnout tak, jako by neobjasněný znak skutkové podstaty nebyl naplněn.¹²⁸

¹²⁴ ELIÁŠ, J. in ŠVESTKA, J. a kol., *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s.

¹²⁵ *Důvodová zpráva k OZ*, sněmovní tisk č. 362/0 Dostupná z: www.psp.cz

¹²⁶ BÍLKOVÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015, s. 22

¹²⁷ § 2991 odst. 2 OZ

¹²⁸ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 217 a násl.

V následujících statích rozeberu jednotlivé skutkové podstaty bezdůvodného obohacení na modelových příkladech z praxe. Ve všech případech vycházím z předpokladu, že se žalobci nepodařilo unést důkazní břemeno ohledně zápůjčky, náhrady škody apod., které by, vzhledem k subsidiaritě, nárok z bezdůvodného obohacení vylučovaly.

3.2.1. Plnění bez právního důvodu

Plněním bez právního důvodu je takové plnění, k němuž neexistoval od samého počátku právní důvod. Již od samého počátku tedy nebylo důvodu k tomu, aby určitá osoba nabyla majetkového prospěchu, a tedy již od tohoto okamžiku lze hovořit o vzniku bezdůvodného obohacení. Právní důvod přitom může představovat právní jednání, jakož i přímo zákonem stanovená možnost nabývat určitý prospěch. Není rozhodující, bylo-li mezi stranami plněno na základě domnělého titulu z oblasti veřejného či soukromého práva. Lze-li však ze zákonné úpravy dovodit existenci povinnosti určité osoby poskytnout dané plnění, nemůže jít o bezdůvodné obohacení.¹²⁹

Jako prospěch získaný bez právního důvodu jsou posuzované především případy, v nichž právní důvod **od počátku chyběl** (např. neoprávněně přijaté poukazy peněz, úhrada za užívání placená omylem bývalému vlastníku nemovitosti, nárok na vrácení členského podílu v bytovém družstvu, jestliže členství platně nevzniklo apod.).

Aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení je ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, tedy subjekt, v jehož majetkové sféře došlo ke zmenšení majetkových hodnot. Pasivně legitimován je ten, jehož majetek se na úkor druhého neoprávněně zvětšil nebo u koho nedošlo ke zmenšení majetku, ač k tomu mělo v souladu s právem dojít.

Příklad č.1: Omylem zaslána platba

Jan při zadávání bankovního platebního příkazu udělal překlep. Omylem tak odeslal platbu, v poznámce označenou jako „úhrada zájezdu“ na cizí účet. Proti majiteli účtu Davidovi, na účet kterého byla platba omylem zaslána, byla vedena exekuce příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu. Částka, která byla omylem na účet zaslána, tak posloužila k částečnému uspokojení Davidových věřitelů. Jan se obrátil na exekutora se žádostí, aby vysvětlil Davidovým věřitelům Janův omyl a požádal je o vrácení částky. Exekutor jeho žádosti nevyhověl.

¹²⁹ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ. A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 70 a násl.

Jak již bylo zmíněno, předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení není zavinění nebo protiprávní úkon obohaceného. Judikatura i právní doktrína se shodují na tom, že v uvedeném případě půjde o bezdůvodné obohacení na straně majitele účtu (povinného). Dle názoru Nejvyššího soudu, proklamovaného např. v NS 28 Cdo 24/2011 v případě, že proti majiteli účtu je vedena exekuce příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu, může se oprávněný uspokojit z prostředků na účtu i v tehdy, jestli příslušná pohledávka povinného za bankou vznikla v důsledku plnění třetí osoby bez náležitého právního důvodu. Jestliže tedy Jan omylem odeslal peněžitou částku na Davidův účet, zvýší se o daný obnos Davidova pohledávka vůči bance. Janovi současně vznikne proti příjemci Davidovi obligační právo na vrácení vzpomínané sumy z titulu bezdůvodného obohacení. Osobou povinnou vydat plnění získané bez právního důvodu je tedy adresát tohoto plnění.¹³⁰ Jestli předmět plnění později přejde na třetí osobu, povinnost vydat bezdůvodné obohacení na ní s předmětem bezdůvodného obohacení nepřechází. Nelze tudíž žalovat Davidovi věřitele na vydání bezdůvodného obohacení. Jediným způsobem, jak vymocit předmětnou částku, tak bude žaloba na vydání bezdůvodného obohacení proti povinnému. Důkazné břemeno ohledně provedené platby bude stíhat Jana, jakožto žalobce. Vzhledem k bankovnímu převodu lze předpokládat, že důkaz bude úspěšně podán a konkrétní důkazní břemeno se pak přesune na žalovaného. David může např. tvrdit a prokázat, že platbu není povinen vydat pro jeden z liberačních důvodů (viz podkapitola 3.3.). Jestli se mu to nepovede, soud rozhodne, že David bude muset Janovi bezdůvodné obohacení vydat. Je nutno říct, že vzhledem k probíhající exekuci na Davidův majetek lze předpokládat, že se Jan postaví do rady s jeho ostatními věřiteli.

Příklad č. 2: Dvakrát uhrazená faktura

Společnost Alfa vyfakturovala společnosti Beta odvedenou práci za příslušný měsíc. Administrativním pochybením však první společnost provedla 2 identické platby na vrub dané faktury. Společnost Alfa odmítá platbu vydat, protože tvrdí, že jednak na nastalé situaci nemá podíl, jednak druhou platbu započítala na další splatný dluh, který má vůči ní Alfa.

Dvojitá úhrada jednoho dluhu je klasickým příkladem omylu, při němž dlužník poskytne věřiteli dlužné plnění, tuto transakci řádně nezaeviduje a následně věřiteli plní podruhé, tentokrát však již po zániku původně existujícího dluhu, tedy bez právního důvodu. Otázka, komu lze přičíst

¹³⁰ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ, A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 80 a násl.

zavinění vzniku daného omylu, není vzhledem k objektivní povaze bezdůvodného obohacení určující. I ochuzený, který se plnění nedluhu mohl při vyvinutí odpovídající péče vyvarovat, má v zásadě právo na vrácení nedůvodně pozbytých majetkových hodnot. Důkazné břemeno o tom, že byla poskytnuta druhá platba v době, kdy dluh již zanikl, bude stíhat společnost Alfa jakožto žalobce. V souladu s normovou teorií se pak konkrétní důkazní břemeno přesune na žalovaného. Ten bude muset tvrdit a prokázat, že není povinen obohacení vydat, protože má např. za žalobcem další pohledávku.

Jak uvádím v kapitole 3.3, jsou zde další možnosti, jakým směrem by teoreticky mohla druhá společnost vést svoji obranu, a to např. tvrdit a prokázat vědomé plnění nedluhu.

3.2.2. Plnění z právního důvodu, který odpadl

Na rozdíl od skutkové podstaty plnění bez právního důvodu, kdy právní důvod neexistoval od samého počátku, v případě plnění z právního důvodu, který odpadl, **právní důvod v okamžiku plnění existoval**, avšak následně, v důsledku další právní skutečnosti, **pozbyl své právní účinky**. Může jít o ztrátu účinků „ex tunc“ nebo „ex nunc“.¹³¹

Příklad č. 3.: Záloha

V rámci jednání o koupi automobilu Lukáš, na důkaz svého vážného zájmu, předal Martinovi předem peněžitou částku ve výši 50.000,- Kč v hotovosti. Po měsíci domlouvání, kdy Martin pořád oddaloval prodej automobilu, nakonec Lukáši oznámil, že si celý prodej rozmyslel. Nevyhovuje mu částka, za jakou lze automobil v současné době prodat a raději ho bude sám dále užívat. Lukáš proto vyzval Martina k vrácení zálohy. Ten na výzvu nereagoval.

Peněžitá částka poskytnutá v souvislosti s připravovanou koupí věci budoucím kupujícím a přijatá budoucím prodávajícím se považuje za zálohu. Nedošlo-li z výše uvedených důvodů k uzavření zamýšlené smlouvy, bezdůvodným obohacením se tato záloha stává ve chvíli, kdy budoucí prodávající odmítl budoucímu kupujícímu věc prodat. Záloha je tedy důvodnou platbou a bezdůvodným obohacením se stává až v momentu, kdy je zřejmé, že k uzavření smlouvy nedojde. Okamžikem, kdy se kupující dozvěděl, že zamýšlená koupě nebude uskutečněna, počíná

¹³¹ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ, A. *Bez důvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 30 a násl.

běh subjektivní promlčecí lhůty k uplatnění nároku na vrácení zálohy. Tímto momentem totiž odpadl právní důvod, na základě kterého byla záloha poskytnuta. V případném soudním sporu bude pak subjektivní důkazní břemeno ohledně poskytnutí zálohy stíhat Lukáše, jakožto žalobce. K tomu, vzhledem k hotovostnímu převodu, mohou posloužit svědkové, mailová a sms komunikace atd. Jestli se mu převod podaří prokázat, Martin bude muset unést konkrétní důkazní břemeno ohledně protinormy, na základě které není povinen plnění vydat. Jestli však Lukáš nebude schopen předání peněz prokázat, soud jeho nárok zamítne. Ustanovení § 1729 OZ, o případné náhradě škody v rámci předsmluvní odpovědnosti není výše uvedeným dotčeno.¹³²

Mezi případy, kdy právní důvod odpadl, lze zařadit např. i svěření peněz druhé osobě na nákup různých věcí, který se neuskutečnil (nevznikl-li k jejich vrácení jinak podložený závazek). Jako prospěch z neplatných právních úkonů můžeme uvést i plnění na základě neplatných kupních smluv.¹³³ Dále se o plnění z právního důvodu, který odpadl, může v některých případech jednat tehdy, dojde-li k odstoupení od smlouvy, zrušení smlouvy splněním rozvazovací podmínky apod. Pod tuto skutkovou podstatu lze podřadit i plnění na základě pravomocného soudního rozhodnutí, které bylo později soudem zrušeno. Peněžité plnění přijaté na základě pravomocného rozsudku o vypořádání společného jmění manželů se okamžikem zrušení tohoto rozsudku, v důsledku mimořádného opravného prostředku, stává bezdůvodným obohacením, vzniklým plněním z právního důvodu, který odpadl.¹³⁴

3.2.3. Plnění za osobu, jež měla po právu plnit sama

Příklad č.4: Úhrada cizího dluhu

Zuzana a Monika jsou dlouholeté kamarádky. Znají-se tak řečeno od školky. Zuzana byla začátkem roku pár měsíců nezaměstnána. Jednou na kávě se Zuzana obrátila na Moniku se žádostí, jestli by za ni mohla uhradit fakturu za telefon. Uvedla, že již má novou práci a jen čeká, až jí dojde výplata.

¹³² § 1729 OZ

(1) Dospějí-li strany při jednání o smlouvě tak daleko, že se uzavření smlouvy jeví jako vysoce pravděpodobné, jedná nepoctivě ta strana, která přes důvodné očekávání druhé strany v uzavření smlouvy jednání o uzavření smlouvy ukončí, aniž pro to má spravedlivý důvod.

(2) Strana, která jedná nepoctivě, nahradí druhé straně škodu, nanejvýš však v tom rozsahu, který odpovídá ztrátě z neuzavřené smlouvy v obdobných případech.

¹³³ srov. stanovisko Nejvyššího soudu ČR Cj 34/74 ze dne 28. 3. 1975, publikovaného pod R 26/75

¹³⁴ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.12.2005, sp. zn. NS 33 Odo 871/2005

Monika souhlasila a rovnou vytáhla telefon k provedení úhrady. Částku převedla ze svého účtu, do poznámky napsala Zuzanino jméno, jakož i příslušný Variabilní symbol. Následně Zuzana s Monikou přerušila kontakt. Když Monika kontaktovala Zuzaninho manžela s dotazem ohledně předmětné částky, Zuzana se pouze vyjádřila, že Monika jí osobně nikdy žádné peníze neposlala.

Obohacení v nastíněném případě nespočívá ve zvětšení majetku obohaceného, ale v zmenšení jeho pasiv. Předpokládá se právní vztah bezdůvodně obohaceného (dlužníka) a třetí osoby, jíž bylo ochuzeným plněno.¹³⁵

Existence vůle plnit za jiného, jakožto vnitřní subjektivní prvek, bude nutno třeba usuzovat z vnějších projevů. Jako důkaz může posloužit označení platby, písemnosti, jež si ten, kdo plnění poskytl a ten kdo jej přijal v těchto souvislostech vyměnili atd. Z praktického hlediska je proto podstatné, kdo nese důkazní břemeno ohledně prokázání tohoto faktu. Připomeňme si, že důkazní břemeno bude stíhat toho účastníka, jemuž je existence příslušné skutečnosti podle hmotného práva ku prospěchu.

Jestli tedy bude Monika žalovat Zuzanu, za ni dle svých tvrzení mobilnímu operátorovi plnila, musí právě ona prokazovat podmínky vzniku závazku z bezdůvodného obohacení, tj. základní normu, tedy i skutečnost, že plnění poskytla s tím, že vyrovnává konkrétní dluh Zuzany. Konkrétní důkazní břemeno se pak přesune na Zuzanu. Ta může prokázat, že se na danou situaci uplatní jeden z liberačních důvodů, tj. protinorma. V opačném případě soud rozhodne, aby plnění, které za ni Monika poskytla, vydala Monice jakožto bezdůvodné obohacení.

Jinak by se však situace vyvíjela v případě, že by se Monika rozhodla žalovat mobilního operátora o vydání bezdůvodného obohacení plněním bez právního důvodu. Monika by musela prvně unést subjektivní důkazní břemeno ohledně prokázání odeslání platby. Pak by konkrétní důkazní břemeno přešlo na mobilního operátora. Ten by namítal, že se jednalo o plnění, které od žalobce přijal na úhradu Zuzaniného dluhu. Byl by to tak právě žalovaný, kdo by musel bezpečně prokázat, že mezi ním a žalobcem existovalo v okamžiku plnění srozumění, že je plněno za jiného. Vzhledem k poznámce u převodu, kterou Monika k převodu připojila, lze určit, že věděla, že plní za jiného. Žalovaný by tedy konkrétní důkazní břemeno unesl a soud by tak nemohl nárok Moniky vůči mobilnímu operátorovi přiznat.

¹³⁵ BÍLKOVÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015, s.119

Ten, kdo plnil za jiného, má totiž právo požadovat vydání předmětu bezdůvodného obohacení od toho, za koho plnil, nikoli od toho, komu plnil.¹³⁶ Kdyby však ten, kdo plní, jednal v omylu, že jde o jeho vlastní závazek, jednalo by se o bezdůvodné obohacení bez právního důvodu a k vydání je povinen ten, komu bylo plněno.¹³⁷

Skutková podstata plnění za osobu, jež měla po právu plnit sama, dopadá na případy, v nichž ten, kdo plnil jinému, tuto povinnost neměl a plnil místo toho, kdo byl k plnění povinen. Mezi dotčenými osobami bylo přitom zřejmé, že plní za jiného. Uplatnění této skutkové podstaty vyžaduje současné splnění dvou podmínek. První je existence právní povinnosti ke konkrétnímu plnění na straně toho, za něhož bylo plněno. Druhou podmínkou je pak splnění této povinnosti subjektem, jenž takovou povinnost neměl. Nezbytným předpokladem nároku je právní povinnost obohaceného, která může vyplývat ze zákona, ze smlouvy či z jiné právní skutečnosti. Není rozhodující, zda plnění bylo poskytnuto se souhlasem dlužníka, avšak nesmí jít o situaci, kdy by bylo plněno proti jeho vůli.

Je potřeba ponechat obohacenému právo uplatnit všechny námitky, které měl vůči svému věřiteli. K tomu je možno podotknout, že pokud by šlo například o plnění promlčeného dluhu, dlužník by se mohl bránit své platební povinnosti vznesením námítky promlčení. Úvahy o vzniku bezdůvodného obohacení by tak musely být konfrontovány se skutečností, že dlužná částka vůbec nemusela být dlužníkem zaplacená.

Závěr o vzniku bezdůvodného obohacení na straně dlužníka je tak možno učinit pouze v případě, lze-li dovést, že splnění dluhu třetí osobou zabránilo úbytku v majetkové sféře dlužníka, ke kterému by jinak muselo dojít.

Nepříkázané jednatelství a s tím spojen vznik bezdůvodného obohacení je upraveno i v dalších částech OZ např. § 3009 odst. 1 OZ. Toto ustanovení za předpokladu naplnění určitých předpokladů zakládá nárok jednatele, který jednal bez příkazu, na vydání obohacení, v podobě náhrady jím účelně vynaložených nákladů. Tato úprava je pak ve vztahu k obecným ustanovením § 2991 a násl. OZ speciální, a proto ji je nutno, dle zásady „lex specialis derogat legi generali“, aplikovat přednostně.

¹³⁶ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. NS 28 Cdo 3432/2013

¹³⁷ srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2013, sp. zn. NS 21 ICdo 16/2012

3.2.4. Protiprávní užití cizí hodnoty

Příklad č. 5: Užívání cizí nemovitosti

Pavel vydražil v rámci exekuční dražby nemovitost. Původní majitel, Petr s postupem exekutora nesouhlasil a z domu se, spolu se sestrou Julii, odmítli vystěhovat. Pavel podal žalobu na vyklizení. Již rok od zápisu Pavla, jakožto nového vlastníka do katastru nemovitosti, však Petr s Julií setrvávají v domě a snaží se dělat průtahy v soudním řízení o vyklizení. Počítají s tím, že nemají s Pavlem uzavřenou nájemní smlouvu, proto po nich ten nebude moct požadovat nájemné za dobu, kterou užívali nemovitost.

V tomto případě se jedná o bezdůvodné obohacení vzniklé užitím cizí hodnoty bez smlouvy, opravňující k jejímu užívání. Důkazní břemeno ohledně skutečností, že dvojice neoprávněně užívala předmětnou nemovitost, bude tížit Pavla, jakožto žalobce. Výše náhrady se bude odvozovat od prospěchu, který vznikl tomu, kdo realizuje uživatelská oprávnění, aniž by za to platil úhradu, a aniž by se jeho majetkový prospěch zmenšil o tyto prostředky. Majetkovým vyjádřením tohoto prospěchu tak bude částka, odpovídající částce obvyklé v daném místě a čase, s přihlédnutím k typu právního důvodu, kterým se zpravidla právo užívání hodnoty vzhledem k jejímu rozsahu obvykle zakládá.¹³⁸ Pavlova ztráta, jakožto vlastníka věci, spočívající v tom, že mohl při nakládání s věcí dosáhnout případně vyšší prospěch od jiné osoby, není pro závěry o výši náhrady právně významná.¹³⁹ Všichni uživatelé nemovitosti budou zavázáni k vydání bezdůvodného obohacení solidárně, pokud nebude tvrzena a prokázána dohoda mezi uživateli, na základě které měl budovu užívat pouze jeden z nich.

Protiprávní užití cizí hodnoty na rozdíl od skutkových podstat výše uvedených akcentuje způsob, jímž mělo k obohacení dojít. Značně obecný termín „hodnota“ pak zřejmě zahrnuje nejen věci, ale i hodnoty spjaté s ochranou osobnosti (a to jak osobnosti člověka, tak právnické osoby), a tomu odpovídající statky. Nelze přitom vyloučit, že rozmanitost vymezení charakteristik této skutkové podstaty bude umožňovat v určitých případech její souběh např. se skutkovou podstatou plnění bez právního důvodu. Bude pak na dotčených osobách, případně na soudu, jakou kvalifikaci v tom, kterém případě zvolí.

¹³⁸ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ, A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 113 a násl.

¹³⁹ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2.11.2000, sp. zn. NS 30 Cdo 1789/2000

3.3. Liberační důvody

PROTINORMA

Pojetí, podle něhož musí být bezdůvodné obohacení vydáno zásadně vždy, vyžaduje stanovit, v kterých případech obohacení vydání nepodléhá, respektive kdy obohacení není bezdůvodné. Liberační důvod je tak skutečností bránící vzniku práva na vydání bezdůvodného obohacení.¹⁴⁰

Ustanovení §2992, §2997 odst. 1 a § 2998 OZ vylučují, v stanovených případech, povinnost vydat obohacení. V nichž na jedné straně dochází k nabytí majetkového prospěchu plněním, které postrádá v určitém ohledu řádnou oporu v právu. Na druhé straně však neodčerpává hodnoty z majetkové sféry jedné osoby do sféry druhé osoby bez určitého právem aprobovaného opodstatnění. Dle důvodové zprávy však tento spravedlivý důvod nesmí směřovat k tomu, aby jím byl ve svém důsledku konstruován zavazovací důvod pro ochuzeného nad rámec právním řádem aprobovaných zavazovacích důvodů. V podstatě by tak byla uložena povinnost nad rámec zákona.¹⁴¹

Vzhledem k postavení liberačních důvodů jakožto protinorem, (ANO-ALE) (viz podkapitola 2.4.3.) důkazní břemeno ohledně nich spočívá na tom, kdo se jich dovolává. Zásadně to bude ten, proti němuž je nárok uplatněn. Tvrdí-li např. obohacený, že mu ochuzený spornou hodnotu poskytl se skrytím darovacím úmyslem, musí přítomnost takového úmyslu v okamžiku plnění náležitě prokázat.

U všech liberačních (spravedlivých) důvodů se tedy jedná o výjimky z pravidla, proto je nutno je vykládat restriktivně. V pochybnostech se jeví adekvátní liberační důvod spíše neaplikovat a dát raději průchod nároku na vydání bezdůvodného obohacení, resp. přikročit k obnovení narušené majetkové rovnováhy.¹⁴²

SEKUNDÁRNÍ PROTINORMA

Skutečnosti vypočteny v § 2997 odst. 2 OZ umožňují domáhat se vydání bezdůvodného obohacení i v situacích, na něž dopadají liberační důvody: „*Plnila-li osoba proto, že k tomu byla*

¹⁴⁰ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ. A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 57

¹⁴¹ Důvodová zpráva k OZ, sněmovní tisk č. 362/0 Dostupná z: www.psp.cz

¹⁴² ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ. A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 56 a násl.

*přivedena lstí, donucena hrozbou nebo zneužitím závislosti, ustanovení odstavce 1 se nepoužije. To platí i v případě, že plnila osoba nesvéprávná.*¹⁴³

Sekundární protinormy je potřeba na rozdíl od protinorem vykládat extenzivně.¹⁴⁴ Důsledkem prokázání jejichž předpokladů je vyloučení aplikovatelnosti liberačních důvodů, a tedy možnost přiznání práv z bezdůvodného obohacení. Důkazní břemeno ve vztahu k nim proto musí tížit toho, kdo vznáší nárok na vydání majetkového prospěchu.

Teleologickým výkladem vztahu § 2997 odst. 2 a § 2992 OZ lze vztáhnout ochranu sekundární protinormy § 2997 odst. 2 OZ i na jiné liberační důvody, jestli to povaha věci připouští.¹⁴⁵ K tomuto názoru se přikláním.

3.3.1. Přijetí plnění na nežalovatelný dluh

Příklad č. 6: Skořápky

Robin žaloval Dana na zaplacení zápůjčky. Unesl důkazní břemeno ohledně převodu peněz, kdy předložil soudu výpis z WesterUnion. Nepodařilo se mu však prokázat uzavření smlouvy o zápůjčce. Soud proto posoudil nárok z hlediska ustanovení o bezdůvodném obohacení. Dan pak uvedl, že předmětná částka mu byla poskytnuta k hazardní hře, tzv. skořápky. Toto své tvrzení, jakož i vědomost Robina o tom, za jakým účelem mu peníze zasílá, doložil prostřednictvím sms i svědky. Konkrétní břemeno důkazu se tak přesunulo zpátky na Robina. Ten však přišel s tvrzením, že byl k uvedenému převodu donucen hrozbou. Vzhledem k intenzitě dané hrozby, kterou se mu podařilo prokázat, pak soud přesto rozhodl, že Dan je povinný bezdůvodné obohacení vydat.

Nežalovatelný dluh nelze s úspěchem vymáhat soudní cestou. Jedná se například o přijetí plnění ze hry nebo ze sázky, která byla uzavřena mezi fyzickými osobami. Výhry nemají charakter pohledávek vymahatelných před občanskoprávním soudem. Neposkytnutí výhry nezakládá možnost vyhrávající strany ji v soudním řízení vynucovat.¹⁴⁶ Vymáhat nelze ani pohledávky ze zápůjčky či úvěru poskytnutých vědomě k výše uvedené sázce nebo hře. „Zákon odepírá právo žádat zpět částky věnované osobou hry se nezúčastnivší jako zápůjčky k cíli zakázané hry.“¹⁴⁷

¹⁴³ § 2997 odst. 2 OZ

¹⁴⁴ ELIÁŠ, J., BRIM L. a ADAMOVÁ, A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 61

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 65 a násl.

¹⁴⁶ BÍLKOVÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 376

¹⁴⁷ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 9. 1921, sp. zn. NS Rv I 377/21

Nepoctivou peněžní hrou se rozumí mj. pyramidová hra, jež nezaručuje shodnou možnost výhry všem účastníkům. Za nepoctivou hru jsou konstantně považovány i v příkladu zmíněné skořápky.

Jestli však byla osoba k plnění přivedena lstí, dochází k uplatnění sekundární protinormy. „*Lstí jest každá vědomá nepravda, již jedna strana předkládá k věření druhé, pravého stavu neznající, a takto ji hledí oklamati.*“¹⁴⁸ Lst má charakter úmyslného právního jednání postihujícího svobodnou vůli subjektu práva, který k plnění závazku přistoupí oklamán nepravdivými skutečnostmi.

Donucení hrozbou je pak psychické donucení. Sekundární protinormu, směřující k vydání bezdůvodné obohacení, je však nutno vztahovat i na fyzické donucení, tj. použití násilí.¹⁴⁹

Zneužitím závislosti je právní jednání, kdy je zneužito stavu, v němž se osoba nemůže svobodně rozhodnout, protože je v určitém směru odkázaná na pachatele (např. vztah žáka a učitele, dlužníka a věřitele apod.). Zásahem do svobody vůle je i plnění v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek.

Nedostatkem svéprávnosti je sledována majetková ochrana psychicky a rozumově nezpůsobilých osob.

3.3.2. Přijetí plnění na promlčený dluh

Příklad č. 7: Výzva věřitele a promlčený dluh

Věřitel zjistil, že pohledávka, kterou má za dlužníkem, je již promlčena. Dlužníka přesto vyzval předžalobní výzvou k plnění. Dlužník na výzvu dluh uhradil. Následně se mu celá událost rozležela v hlavě a obrátil se na právníka. Ten mu s politováním oznámil, že Věřitelův nárok byl v době výzvy již promlčen. Dlužník den nato podal na Věřitele žalobu na vydání bezdůvodného obohacení.

Prvně tíží Dlužníka, jakožto žalobce, důkazní břemeno ohledně prokázání odeslání platby žalovanému. Následně přejde konkrétní důkazní břemeno na Věřitele v postavení žalovaného. Ten může poukázat na to, že v daném případě se uplatní liberační důvod, jelikož šlo o plnění na dluh, i když v době plnění již promlčený. Jestli svá tvrzení řádně prokáže, konkrétní důkazní břemeno přejde zpátky na žalobce. Jestli ten nepodá důkaz ohledně uplatnění sekundární protinormy, soud žalobu zamítne. Tady se nabízí otázka, zdali by obstála Dlužníková argumentace

¹⁴⁸ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 9. 1921, sp. zn. NS Rv I 377/21

¹⁴⁹ BÍLKOVÁ, J. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015, s.381

sekundární protinormou, a tedy, že byl k plnění přiveden lstí, a to prostřednictvím výzvy, kterou mu odeslal Věřitel.¹⁵⁰ S uvedeným názorem se neztotožňuji.

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, lstí se rozumí nepoctivý úmysl vyvolat omyl u druhého. Z pouhého odeslání předžalobní výzvy nelze vyvozovat nepoctivý úmysl Věřitele. Odeslání předžalobní výzvy Dlužníkovi je naopak plně v souladu s § 142a odst. 1 o. s. ř. a je zákonným předpokladem pro přiznání nákladů řízení.¹⁵¹ I kdyby byla v minulosti Věřitelem výzva pro daný dluh již odeslána, lze vycházet z toho, že soudy by neakceptovaly předžalobní výzvu, od níž by uplynulo do podání žaloby příliš mnoho času.¹⁵²

V nastíněném modelovém sporu je pohledávku možné s úspěchem uplatnit soudu. Soudu by v rámci sporu nic nebránilo přiznat Věřiteli předmětnou pohledávku, jestli by Dlužník neuplatnil námitku promlčení. Uplynutím promlčecí doby dochází k oslabení nároku, ten však nadále trvá ve formě tzv. naturální obligace. Ve shodě s rozhodnutím NS: „*splnil-li dlužník svůj promlčený dluh věřiteli, pak bez zřetele k tomu, zda věděl o nastalém promlčení či nikoli, splnil to, co byl dlužen.*“¹⁵³ Neznalost zákona na straně Dlužníka, který nevěděl, že dluh je již promlčen, nemůže jít k tíži Věřitele.

V případě plnění na prekludovaný dluh by však situace byla jiná a jednalo by se o bezdůvodné obohacení.

3.3.3. Přijetí plnění od osoby, která k poskytnutí plnění nebyla povinna

Příklad č. 8: Převod mezi partnery

Roman začal chodit s Marií, studentkou medicíny. Po dvou měsících se mu Marie svěřila, že školu studuje již 8. rokem, a tedy musí za prodloužené studium platit. Vzhledem k její současné špatné finanční situaci požádala Romana, jestli by jí mohl půjčit částku na stávající semestr. Roman souhlasil a vzhledem k jejich blízkému vztahu žádné písemné potvrzení nepožadoval. Částku jí převedl prostřednictvím bankovního převodu a do poznámky uvedl Mariino jméno. Marie

¹⁵⁰ ELIÁŠ, J., BRIM, L. a ADAMOVÁ, A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 66

¹⁵¹ § 142a o. s. ř.: Žalobce, který měl úspěch v řízení o splnění povinnosti, má právo na náhradu nákladů řízení proti žalovanému, jen jestliže žalovanému ve lhůtě nejméně 7 dnů před podáním návrhu na zahájení řízení zaslal na adresu pro doručování, případně na poslední známou adresu výzvu k plnění.

¹⁵² srov. rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 19 C 49/2013

¹⁵³ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. NS 33 Cdo 3752/2009

se záhy s Romanem rozešla. Když se na ní obrátil s dotazem, jak chce vyřešit situaci ohledně předmětných finančních prostředků, sdělila mu, že mu nic nedluží.

Vycházíme z předpokladu, že se Romanovi nepodařilo prokázat uzavření smlouvy o zápůjčce a nárok se tedy posoudí dle ustanovení o bezdůvodném obohacení.

Dle konstantní judikatury před účinností OZ se důkazní břemeno dělí mezi strany sporu způsobem, kdy žalobci (ochuzenému) stačí prokázat vlastní plnění žalovanému (obohacenému). Je pak na žalovaném, aby pro takové plnění prokázal právní důvod (včetně kauzy). Pokud se mu takový důkaz nezdaří, soud rozhodne, aby plnění vydal dle ustanovení o bezdůvodném obohacení.¹⁵⁴

Dle Petrova toto rozdělení důkazního břemene mění nový § 2997 odst. 1. věta druhá OZ: „Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže plnil z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl.“¹⁵⁵ Petrov z uvedeného ustanovení dovozuje, že právo na vrácení nemá ten, kdo plnil, aniž by jednal v omylu. Vzhledem k jeho úvaze, že lidi si neposkytují plnění z pravidla jen tak a z výše uvedeného ustanovení § 2997 (1) OZ nově přerozděluje důkazní břemeno, které tíží žalobce (ochuzeného) ve smyslu prokázat to, že jednal v omylu. Petrov mimo jiné poukazuje na to, že v uvedeném případě není možno argumentovat teorií negativní důkazní.

I jestli připustíme, že negativní teorie důkazní je již dávno překonána, a tedy negativní skutečnosti prokazovat lze, přesto nelze s Petrovovou úvahou souhlasit.

Zcela opomíjí fakt, že § 2991 odst. 1 OZ, tedy „kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil“¹⁵⁶, je **normou základní** a § 2997 odst. 1 věta druhá OZ je k uvedené normě **protinormou**. (viz podkapitola 2.4.) Tyto další znaky protinormy způsobují, že se již nemůže uplatnit pravidlo vyjádřené v základní normě, ale naopak výjimka z tohoto pravidla. Proto jestli obohacený tvrdí, (ANO-ALE), tedy že je sice pravdou, že jej ochuzený obohatil, ale učinil tak s vědomím, že k tomu není povinen, stíhá naopak obohaceného důkazní břemeno o tom, že se danou konkrétní situaci aplikuje výjimka z pravidla,

¹⁵⁴ srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2012, sp. zn. NS 28 Cdo 4197/2011

¹⁵⁵ PETROV, J. in HULMÁK a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014), Komentář*, V Praze: C.H. Beck, 2014, s. 1856 a násl.

¹⁵⁶ § 2991 odst. 1 OZ

tedy protinorma. Za těchto okolností tak musí strana, která se této výjimky dovolává, prokazovat, že nastaly předpoklady pro její aplikaci, tudíž takový spravedlivý důvod musí žalovaná strana tvrdit a prokázat.

Na jedné straně chápu Petrovovu snahu odvrátit riziko, že ten, kdo plnil, bude po určité době plnění rozporovat a těžit z důkazní nouze svého dříve uspokojeného věřitele. Nelze však zákon vykládat způsobem, aby chránil jeden specifický příklad, kdy by teoreticky mohlo dojít k zneužití zákona. V daném případě není logické ani spravedlivé požadovat po žalobci (ochuzeném), aby prokazoval neexistenci všech potenciálně ospravedlnitelných důvodů na straně žalovaného, kterých je z povahy lidských vztahů nekonečně mnoho. Žalovaný naopak musí tvrdit a prokázat, že takový důvod existuje, přičemž důkazní břemeno stíhá v tomto směru výhradně jeho.

Vzhledem k výše uvedenému tak Roman bude nést důkazní břemeno ohledně převodu, kterým Marii obohatil. Jestli tyto skutečnosti prokáže, konkrétní důkazní břemeno se pak přesune na Marii. V nastíněném případě by se mohla snažit prokázat, že jí Roman obohatil, ač k tomu nebyl povinen. Jednalo by se o společenskou úsluhu, kterou se práce zabývá v podkapitole 3.1.1.2. Je otázkou, zdali by uvedený převod naplňoval znaky společenské úsluhy, vzhledem k jeho výšce a dalším faktorem. Osobně se spíš kloním k názoru, že nikoliv. Pojem společenská úsluha nesmíme rozšiřovat, jak cena roste, už to není jen pozvání na oběd, ale dochází k podstatnějšímu majetkovému přesunu.¹⁵⁷ Soud by tak rozhodl, že Marie musí bezdůvodně nabyté obohacení vydat.

Široký výklad § 2997 odst. 1 věty druhé OZ by mohl ohrozit schopnost institutu bezdůvodného obohacení nastolovat majetkovou rovnováhu v situacích, kdy je to nezbytné pro spravedlivé uspořádání poměrů dotčených subjektů. Právní kvalifikace nároku, jakožto nároku na vydání bezdůvodného obohacení, nastupuje totižto často za situace, kdy je žalobce v důkazní nouzi a není s to prokázat jiné, zejména smluvní ujednání, s ohledem načež by mu svědčil uplatňovaný nárok. Jestli bychom však liberační důvod v §2997 odst.1 OZ vykládali příliš široce, dospěli bychom k nevyhnutnému závěru, že plnil-li žalobce, ač jej k tomu nezavazoval žádný prokazatelně existující důvod, což mu muselo být v okamžiku plnění zřejmé, je jeho právo na vrácení toho, co bylo plněno, vyloučeno.

¹⁵⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. NS 28 Cdo 2716/2008

Výše uvedené, tedy že žalobce si byl vědom, že ho k plnění nezavazuje žádná smlouva atd., je nutno bezpečně prokázat. Není-li ten, kdo se liberačního důvodu dovolává, s to podat důkaz tvrzené skutečnosti, není uplatnění nároku na vydání bezdůvodného obohacení znemožněno. Přestože dikce § 2992 OZ¹⁵⁸ se liší od znění § 2997 odst. 1 OZ¹⁵⁹, je zřejmé, že oba budou dopadat na případy dobrovolného poskytnutí plnění jiné osobě, jež není možno pokládat za činěné na základě darovací smlouvy či jiného obdobného právního úkonu. § 2997 v odst. 2 OZ, dále uvádí, že se neuplatní pravidlo, dle něž nemusí obohacený vracet poskytnuté plnění, jde-li o plnění z právního důvodu, jenž nenastal nebo odpadl. Prakticky se tak vrací k základnímu režimu bezdůvodného obohacení plněním na základě právního důvodu, který odpadl, případně plněním bez právního důvodu.

Jestli by bylo v daném případě plněno na základě darovací smlouvy, pak i jestli by později vyšlo najevo, že smlouva byla sjednaná neplatně, přesto by na tuto situaci ustanovení § 2992 OZ nedopadalo.¹⁶⁰

Kdyby se i hypoteticky Marii podařilo konkrétní důkazní břemeno ohledně protinormy unést, to by přešlo zpátky na žalobce. Ten by tak musel prokázat, že se na uvedený případ uplatní znaky sekundární protinormy, např. že jej Marie donutila k převodu lstí. Jestli by toto tvrzení v řízení prokázalo, Marie by musela obohacení vydat.

Zákonodárce dále výslovně zmiňuje výslovně situaci, v níž osoba obohacuje jiného s vědomím, že k tomu není povinna, současně tak ovšem činí na základě právního důvodu, který později nenastane, nebo odpadne. Patrně tak zákonodárce činí s úmyslem odstranit určité pochybnosti naznačených případů, které by mohly vést k závěru zcela opačnému, tedy že by ochuzený právo na vydání bezdůvodného obohacení neměl, ač plnil například na základě

¹⁵⁸ § 2992 OZ: Byl-li splněn dluh, a to i předčasně, nebylo-li uplatněno právo, ač uplatněno být mohlo, nebo učinila-li jedna osoba něco ve svém výlučném a osobním zájmu či na vlastní nebezpečí, nevzniká povinnost obohacení vydat; to platí i v případě, že jedna osoba obohatí druhou s úmyslem ji obdarovat nebo obohatit bez úmyslu právně se vázat.

¹⁵⁹ § 2997 odst. 1 OZ: Dlužník, který plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nemá právo na vrácení toho, co plnil. Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže plnil z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl.

¹⁶⁰ PETROV, J. in HULMÁK a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014), Komentář*, V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 1914- 1915

vykonatelného (později zrušeného) rozhodnutí či pod dojmem později nenastalého právního důvodu.¹⁶¹

Příklad č. 9: Ostříhání živého plotu

František měl věčně hluboko do kapsy. Jak se jednou koukal z okna, zahlídl svého bohatého souseda, jako autem odchází do města. Vzal tedy zahradní nůžky a pobral se na sousedovu zahradu. Zastříhl mu živý plot a stihl to právě včas do příchodu souseda. Soused s nevělí objevil návštěvníka ve svém dvoře. František ho přivítal s úsměvem. Sdělil mu, že odvedenou práci si cení na tisíc korun. Soused mu zaplatit odmítl a požádal ho, aby opustil jeho pozemek.

Pro případy, kdy dojde k plnění bez souhlasu obohaceného či v obdobných případech a není-li možné předmět bezdůvodného obohacení vydat, např. proto, že bylo plněno ve výkonech, se navrhuje rovněž chránit poctivého příjemce a vyloučit jeho povinnost k náhradě. Vzhledem k tomu, že se František rozhodl se bez souhlasu souseda upravit na jeho zahradě živý plot, přestože výkon provedl sice v očekávání odměny, jednal však bez právního důvodu a na vlastní riziko.

Kdyby tedy i František v rámci soudního sporu unesl důkazní břemeno o tom, že souseda obohatil svojí prací o určitou částku, soused by v rámci nesení konkrétního důkazního břemena uplatnil námitku, a tedy že František tak učinil s vědomím, že k tomu není povinen, resp. na vlastní nebezpečí. § 2997 odst. 1 OZ je protinormou a její podmínky by měl prokazovat ten, po němž je požadováno vydání přijatého plnění. I v těchto případech má pak František možnost uplatnění sekundární protinormy. Jestli by byl k takovému plnění přiveden lstí, donucen hrozbou nebo zneužitím závislosti, případně jestli by byl nesvéprávný.

V modelovém sporu však František zřejmě nebude schopen prokázat uplatnění sekundární protinormy. Soused má tak pro obohacení spravedlivý důvod, a soud rozhodne v jeho prospěch.

Jiná by byla situace, kdy by strany měly smlouvu, podle níž měl soused Františkovi úplatu uhradit, byť by smlouva nebyla platná. Případ by se a těchto okolností posoudil podle § 2999 OZ.¹⁶²

¹⁶¹ ELIÁŠ, J. in ŠVESTKA, J. a kol., *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1245 a násl.

¹⁶² § 2999 OZ

(1) Není-li vydání předmětu bezdůvodného obohacení dobře možné, má ochuzený právo na peněžitou náhradu ve výši obvyklé ceny. Bylo-li plněno na základě neplatného nebo zrušeného právního jednání, právo na peněžitou náhradu však nevznikne v rozsahu, v jakém se to přičí účelu pravidla vylučujícího platnost právního jednání.

3.3.4. Plnění za zakázaným nebo zcela nemožným účelem

Příklad č. 10: Vrácení úplatku

Podnikatel Kytička měl zájem stát se výhradním dodavatelem kytek pro parky ve městě A. Uplatil proto primátora města, který přislíbil, že zařídí jeho výběr. Výhradním dodavatelem města se přesto stal jiný dodavatel. Pan Kytička následně požadoval částku zpátky. Primátor jej odbyl.

V praxi bychom se žalobou v uvedeném případě setkali asi zřídka, z důvodu případné trestněprávní odpovědnosti.

Prvně by měl proto pan Kytička zvážit důsledky případné žaloby pro svou osobu. Jestli se žalobní návrh přesto rozhodne podat, bude muset unést důkazní břemeno ohledně toho, že primátora opravdu obohatil. Jestli se mu to povede, konkrétní důkazní břemeno přejde na primátora. Ten může uplatnit protinormu, a to že plnění bylo poskytnuto za účelem úplatku.

Uvedená protinorma stanoví, že plnila-li strana vědomě z důvodu, aby druhá strana něco vykonala za účelem zakázaným nebo zcela nemožným, nemůže se dožadovat vrácení takto poskytnutého plnění.¹⁶³ Pro případ, že jedna strana dá druhé něco, aby ta vykonala něco zakázaného, se navrhuje stanovit, že její právo na vrácení nevzniká. §2998 OZ by měl být použit u značné intenzity, zpravidla takové, jenž má trestněprávní relevanci. Tam kde je určitá majetková hodnota dána, aby bylo uskutečněno jednání, jež naplňuje znaky trestného činu, je patrně vyloučení nároku na vydání bezdůvodného obohacení namístě.

Primátor v praxi zřejmě protinormu neuplatní, protože by se tím sám vystavil nebezpečí trestního stíhání. Jestli se mu nepodaří prokázat něco jiného, soud rozhodne, aby obohacení vydal.

Příklad č. 11: Ulovení tyranosaura

Miloš podal žalobu na Marka na vydání bezdůvodného obohacení. Předložil bankovní výpis, ze kterého daný převod vyplýval. Konkrétní důkazní břemeno se pak přesunulo na Marka. Ten poukázal na poznámku u platby, která zněla: „platba na ulovení živého tyranosaura.“ Poukázal na to, že uvedené nemohl nikdy splnit, což Miloš musel vědět již od počátku. Konkrétní důkazní břemeno tak přešlo zpátky na Miloše. Ten souhlasil, že platbu skutečně provedl,

¹⁶³ ELIÁŠ, J., BRIM, L a ADAMOVÁ, A. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 75

avšak pravý důvod byl, aby Marek s kamarády neublížil jeho dceři, čím mu opakovaně vyhrožoval. Miloš vyhrůžky rádně prokázal, proto soud rozhodl, že Marek je obohacení povinen vydat.

Opět jde o situaci, která má přesah do trestně právní roviny. Protinorma prvně stanoví, že pro případ, že jedna strana plní druhé, aby ta vykonala něco nemožného, se navrhuje vyloučit právo první ze stran na vydání bezdůvodného obohacení, protože se jedná v podstatě o skryté darování.¹⁶⁴

Výše uvedené pravidlo se neuplatní v případě, že se uplatní sekundární protinorma, tj. jestli mělo poskytnutím plnění dojít k zabránění protiprávního činu. Dopadá na situace, v nichž je plnění poskytnuto nikoliv za účelem podnícení k právem reprobovanému chování, ale naopak zabránění protiprávní aktivitě. Je-li tedy cíl poskytnutí plnění v souladu se zájmem zákona a příjemce je přijme z nemravné příčiny, pak zákonodárce stanoví možnost poskytovatele domoci se jeho vrácení. Formulaci "*tomu, kdo se chtěl dopustit*" je patrně zapotřebí chápat jako časově vztaženou k okamžiku poskytnutí plnění, nehledě na to, zda se ten, komu bylo plnění poskytnuto, následně tohoto činu dopustil či nikoliv. Táto sekundární protinorma dopadá na případy, kdy strana plní druhé, aby ji odvrátila od zakázaného činu. V takovém případě přijme příjemce plnění z nemravné příčiny, neboť se zavazuje zdržet se činu, který stejně vykonat nesmí, a proto ochuzenému musí být právo na vydání obohacení přiznáno.

3.4. Rozsah vydávání bezdůvodného obohacení

Bez důvodné obohacení má objektivní podstatu, OZ dává oproti předešlé úpravě větší důraz na subjektivní stránku, na poctivost obohaceného, což je otázka, která se zohlední při případné povinnosti obohacení vydat. Obecné pravidlo zní, že vydáno musí být to, oč se obohacený subjekt obohatil.¹⁶⁵

U poctivého příjemce se toto pravidlo uplatní v modifikované podobě. Poctivý příjemce vydá, co nabyl, nanejvýš však v rozsahu, v jakém obohacení při uplatnění práva trvá. Pro případ, že obohacený zcizí v dobré víře předmět obohacení bezúplatně, není povinen k náhradě. Případné odpadnutí obohacení je proto pro poctivého příjemce skutečností způsobující zcela nebo v určitém

¹⁶⁴ BÍLKOVÁ, J. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015, s. 257 a násl.

¹⁶⁵ §2991 odst. 1 OZ

rozsahu zánik povinnosti vydat ochuzenému bezdůvodné obohacení.¹⁶⁶ I tehdy, pokud by k obohacení došlo například zhodnocením cizí věci a obohaceného by bylo možné pokládat za poctivého příjemce, by následný zánik zhodnocení věci, zprošťoval obohaceného vydat prospěch nabytý tímto zhodnocením. Jde tedy o protinormu způsobující zánik práva (viz podkapitola 2.4.3.). Pro určení, kdy je příjemce možno považovat za poctivého, je patrně zapotřebí vyjít z legální definice poctivého držitele¹⁶⁷, dle níž je jím ten, kdo má z přesvědčivého důvodu za to, že mu náleží právo, které vykonává. Obdobně tak poctivým příjemcem bude i ten, kdo má z přesvědčivého důvodu za to, že řádně nabyl předmět bezdůvodného obohacení. Při hodnocení přesvědčivosti důvodu bude nutné zohlednit především, zda by za dané konkrétní situace bylo z pohledu obohaceného možno nahlížet na poskytnuté plnění jako plnění po právu. Není však možno pomíjet určitý mimořádný rozsah povědomí o konkrétních skutečnostech rozhodných pro posouzení řádnosti daného plnění, bude-li jimi příjemce samozřejmě disponovat. Právní náhled ochuzeného, zda měl povědomí o tom, že se na jeho úkor někdo obohacuje, je přitom z pohledu tohoto ustanovení zjevně irelevantní.

Speciální úprava poctivého držitele je pak uplatňována v rámci spotřebitelských vztahů. Spotřebitel je zákonem obecně chráněn, neboť je, ve vztahu k podnikateli, slabší smluvní stranou. Dodal-li podnikatel spotřebiteli plnění bez objednávky a ujal-li se spotřebitel držby, hledí se na spotřebitele jako na poctivého držitele. OZ v § 1838 vylučuje spotřebitelovo bezdůvodné obohacení na základě neobjednaného plnění. Zmíněná právní úprava má ve vztahu k ustanovením § 2991 a násl. OZ. povahu „lex specialis“.¹⁶⁸

S ohledem na objektivní charakter bezdůvodného obohacení, které nastává nezávisle na vědomosti stran o skutečnostech zakládajících vznik tohoto vztahu, je pak na místě pouhý kvalifikovaný požadavek vznesený přímo vůči obohacenému, jež bude způsobilý vyvolat přinejmenším určité pochybnosti o řádnosti nabytí majetkového prospěchu.

Byl-li předmět převeden osobě, která musela o bezdůvodném obohacení vědět, může ochuzený požadovat vydání předmětu nebo zaplacení peněžité náhrady po této osobě. Tím ovšem nejsou dotčena práva vlastníka, který se může domáhat vydání věci s odkazem na své vlastnictví a jehož práva jsou upravena ustanoveními OZ o právech věcných.

¹⁶⁶ § 3000 OZ

¹⁶⁷ § 992 OZ

¹⁶⁸ BÍLKOVÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C. H. Beck, 2015, s. 382

Na druhou stranu, nepoctivý příjemce, tedy ten, kdo obohacení nabyl ve zlé víře, má mít povinnost vydat nejen nabytý předmět (případně náhradu za něj), ale i povinnost vydat plody a užitky, které získal (popřípadě náhradu za ně). Zcizil-li nepoctivý příjemce předmět obohacení za úplatu a za výhodnější než obvyklou cenu, navrhuje se přiznat ochuzenému právo domoci se toho, aby mu byl vydán i mimořádný zisk, který obohacený případně získal. Zvláštním právním pravidlem se pamatuje na obohacení nabyté bezdůvodným zásahem do přirozených práv člověka.

K výše uvedenému výkladu bych ráda uvedla ještě jeden speciální liberační důvod, který se uplatní v pracovněprávních vztazích.

Příklad č. 12: Peníze od zaměstnavatele

Marie byla účetní společnosti. V době její třítydenní dovolené tak výplaty musela připravit její kolegyně. Marie obdržela na účet mzdu o 10 tisíc vyšší, nežli po právu měla. Marie platbu i její částku zaregistrovala, avšak nikoho o situaci neinformovala. Peníze brala jako příjemný bonus, a tak je i použila. Jednatel společnosti až v prosinci zjistil, že došlo k předmětnému pochybení a požadoval po Marii peníze zpátky. Marie odmítla, což odůvodnila tím, že uvedená situace vznikla bez jejího přičinění a ona nemohla vědět, že peníze jí byli vyplaceny omylem. Rovněž jednatelem naznačila, že nastalá situace je pro společnost pouze ukázkou toho, kolik škody dokáže nadělat jiná osoba vykonávající její práci.

Marie bude tak zřejmě i v rámci soudního řízení tvrdit, že nevěděla o tom, že jí daná částka nenáleží. Jako i v jiných modelových situacích, i tady bude společnost po podání žaloby tížit důkazné břemeno ohledně prokázání skutečnosti, že došlo k obohacení na straně její zaměstnankyně. Zde však nastupuje speciální liberační důvod v pracovněprávních vztazích. Z §331 ZP vyplývá, že vyplatí-li zaměstnavatel zaměstnanci určitou částku bez odpovídajícího právního důvodu, může se jejího vrácení domáhat pouze tehdy, pokud zaměstnanec věděl nebo z okolností musel předpokládat, že se jedná o částku vyplacenou omylem. Tady ovšem, s ohledem na ochrannou funkci pracovního práva, není na zaměstnanci, aby prokazoval absenci svého povědomí o nesprávnosti ve výplatě přijaté částky, a je naopak úlohou zaměstnavatele, aby předesílal tvrzení a důkazy, jež dobrou víru zaměstnance vylučují. Společnost tedy musí tvrdit a prokázat, že Marie si musela být vědoma, že jí peníze byly vyplaceny neoprávněně. Vzhledem k předmětnému sporu, kdy Marie je účetní společnosti, bude zřejmě společnost argumentovat

tímto faktem, jako i prokazovat, že Marie pro ni připravuje mzdy. Důkazné břemeno ohledně těchto skutečností však bude stíhat pouze zaměstnavatele, jakožto žalobce.

Jestli by se však sporná částka byla zálohou za dosud neodvedenou práci a tu by zaměstnankyně pak nevykonala, ustanovení § 331 ZP se nepoužije. Jak uvádí Nejvyšší soud, zaměstnanci na jakékoliv pozici by totiž muselo být zřejmé, že platbu poskytnutou jako zálohu bude muset posléze vyúčtovat.¹⁶⁹

3.5. Promlčení nároků z bezdůvodného obohacení

Příklad č. 13: Investice do nemovitosti družky

Kamil bydlel s přítelkyní Lucií v jejím bytě. Byt byl ve špatném stavu, a tak do něj Kamil investoval celkovou částku 200.000,- Kč. Po rozchodu se od Lucie odstěhoval a požádal jí, aby mu vyplatila sumu, kterou investoval do bytu. Lucie Kamilovi vysvětlila, že nemá tolik finančních prostředků, ale že její babička v mezidobí zemřela a v závěti jí zanechala značnou část svého majetku. 2 roky se jí povedlo přesvědčovat bývalého partnera, že dědické řízení je značně zdlouhavý proces. Když se nakonec Kamil od společných známých dozvěděl, že Luciina babička je pořád mezi živými, žádal po bývalé družce okamžitou úhradu dlužné částky. Na předžalobní výzvu již reagoval právník, kterého si Lucie najala, s poukázáním na to, že poslední investice do bytu Lucie proběhla před 3 a půl rokem. Kamilův nárok je tak již v plné výši promlčen. Kamil se nechtěl se situací smířit, a přesto podal žalobu.

V nastíněném modelovém příkladě bude v rámci soudního sporu prvně ochuzený prokazovat vznik bezdůvodného obohacení na straně obohacené, jakožto normu základní. Tady je třeba připomenout, že pouze předložení dokladů o tom, že žalobce investoval 200.000,- Kč do bytu žalované, nemusí představovat výši, o kterou se žalovaná obohatila. Tím pádem se nemusí jednat (a ve většině případu se ani jednat nebude) o tu samou částku, která odpovídá majetkové ztrátě toho, na jehož úkor bylo obohacení získáno. Bezdůvodným obohacením tedy bude částka, o kterou se v důsledku vynaložení žalobcových prostředků nemovitost žalované zhodnotila, tj. rozdíl mezi tržní hodnotou nemovitosti před žalobcovou investicí a po ní.

¹⁶⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 1. 2011, sp. zn. NS 21 Cdo 3435/2009

Konkrétní důkazní se pak přesune na žalovanou. Ta může tvrdit a prokázat, že se uplatní jeden z liberačních důvodů. Vycházející z nastíněného případu předpokládejme, že vznese námitku promlčení. Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení je upraveno v § 621 ve spojení s § 629 odst. 1 OZ. Právo na vydání plnění z bezdůvodného obohacení promlčí za tři roky ode dne, kdy se oprávněný dozví, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se na jeho úkor obohatil. Pro počátek této subjektivní promlčecí lhůty se vyžaduje skutečná vědomost ochuzeného o tom, že bylo na jeho úkor získáno bezdůvodné obohacení a kdo jej získal. Nejpozději se právo promlčí v objektivní desetiletý lhůtě¹⁷⁰ a jde-li o úmyslné bezdůvodné obohacení, tak za 15 let ode dne, kdy k němu došlo.¹⁷¹ Protože však v uvedeném případě šlo o druha a družku, uplatní se § 646 OZ: „*Mezi manžely nepočne promlčecí lhůta běžet a ani neběží (tj. dojde k stavění promlčecí lhůty), dokud manželství trvá. Toto platí i mezi osobami, které žijí ve společné domácnosti, tím pádem i na páry v nesezdaném soužití.*“¹⁷² Z toho vyplývá, že pokud Kamil investoval finance do nemovitosti Lucie v době vztahu účastníků, desetiletá promlčecí lhůta začíná běžet až dnem ukončení společné domácnosti. Nárok žalobce tak není promlčený.

Kdyby tomu tak nebylo, konkrétní důkazní břemeno by se vrátilo zpátky na žalobce. Ten může uplatnit sekundární protinormu, a tedy že námitka promlčení uplatněna žalovanou byla v rozporu s dobrými mravy. Uvedené může podložit důkazy, kdy se ho žalovaná snažila uvést v omyl o jejím dědictví. Tímto jednáním zavinila promlčení nároku. Jestli se mu podaří důkazní břemeno ohledně těchto tvrzení unést, to přejde zpátky na žalovanou. Ta může tvrdit a prokázat jinou protinormu, v opačném případě soud rozhodně, že je povinna obohacení vydat.

¹⁷⁰ § 638 odst. 1 OZ

¹⁷¹ § 638 odst. 2 OZ

¹⁷² § 646 OZ

4. ZÁMĚR NOVÉHO CIVILNÍHO ŘÁDU SOUDNÍHO

Dne 15. 11. 2017 ministr spravedlnosti Robert Pelikán a doc. Petr Lavický představili teze k civilnímu řádu soudnímu, který má nahradit stávající o. s. ř. Komise, které dalšími členy jsou Alena Winterová z Univerzity Karlovy, Eva Dobrovolná z Masarykovy univerzity, soudce Nejvyššího soudu Bohumil Dvořák a plzeňský soudce Zdeněk Pulkrábek vypracovala záměr nového civilního řádu soudního.

Ze zveřejněných tezí jsem jako první vybrala povinnost poctivosti. V modelových sporech, které uvádím v předchozí kapitole, totiž často naznačují různé směry, kterými může jedna ze sporných stran vést svou obranu, aby uspěla ve sporu.

4.1. Poctivost

Lavický tvrdí, že již za účinnosti stávající úpravy o. s. ř. mají strany povinnost pravdivosti v rámci soudního řízení. V Rakouském ZPO je povinnost pravdivosti zakotvena v ustanovení § 178 odst. 1. V o. s. ř. před rokem 2000 tuto povinnost také najdeme. Novelou z roku 2000, zákonem č. 30/2000 Sb., kterým se měnil o. s. ř., bylo toto ustanovení vypuštěno. Lavický však nadále dovozuje povinnost pravdivosti z obecných zásad, kdy zásada poctivosti má povahu obecného principu.¹⁷³

S tímto názorem lze polemizovat. Např. advokát nesmí ověřovat pravdivost či úplnost informací poskytnutých klientem, nemá-li k tomu od klienta souhlas.¹⁷⁴ Má-li advokát o jejich pravdivosti anebo úplnosti důvodnou pochybnost, poučí klienta o možných právních důsledcích použití takové informace. V současnosti, za účinnosti současné úpravy se tak v praxi nesetkáváme se zástupy advokátů, kteří by se předháněli v tom, kdo první vypoví svému klientovi plnou moc z důvodů, že jeho nárok je neopodstatněný.

Tím se nutně nastoluje otázka, co je vlastně sankcí za lhaní pro klienta, jakožto účastníka v rámci občanského soudního řízení.

¹⁷³ LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 12

¹⁷⁴ Čl. 6 Pravidel profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (Etický kodex advokáta)

Svědék může svojí křivou výpovědi před soudem naplnit skutkovou podstatu trestního činu dle § 346 TZ. K otázce, zdali je vůbec možné obelhat soud, se Nejvyšší soud vyslovil opakovaně v tom smyslu, že soud v občanskoprávním řízení není možno uvést v omyl. Jako důvod uvádí, že soud rozhoduje na podkladě zjištěného skutkového stavu a na základě provedených důkazů. Jak strana žalující, tak strana žalovaná, přitom disponují dostatečnými procesními prostředky, zejména tvrdit skutečnosti a navrhopat k nim důkazy, aby skutkový stav mohl být náležitě zjištěn s potřebnou mírou jistoty. Soud navíc není tím, kdo by prováděl určitou majetkovou dispozici, jak vyžaduje skutková podstata trestného činu podvodu dle § 209 TZ. Majetkovou dispozici na základě rozhodnutí soudu provede až žalovaný nebo žalobce podle výsledků řízení. V omyl nelze uvést ani žalobce nebo žalovaného, neboť si sami musí být vědomi toho, zda vzájemná práva a povinnosti mezi nimi existují či nikoliv.¹⁷⁵

Pokud tedy někdo vědomě uplatní u soudu neexistující právo a případně jej i dokládá padělanými důkazy, je třeba jako obranu do důsledku uplatnit prostředky, které poskytuje procesní právo. Sankcí za lhaní v rámci civilního procesu je v současnosti ztráta pře.

Teze nového civilního řádu soudního v Článku 3 výslovně zakotvují princip poctivosti: „Každý je povinen jednat v řízení poctivě“.¹⁷⁶ Záměrem tvůrců je poctivost formulovat jako skutečnou procesní povinnost, nikoliv pouze jako procesní břemeno. Z principu poctivosti lze dále dovozovat např. povinnost pravdivosti a úplnosti či zákaz nejrůznějšího zneužívajícího jednání. Povinnost poctivosti zavazuje nejen strany, ale všechny osoby zúčastněné na řízení, včetně zástupců stran.¹⁷⁷

Otázky, které vyvstávají s ohledem na návrh tohoto článku, spočívají v tom, jakým způsobem bude nepoctivost sankcionována. Jeden z názorů je, že nepoctivost účastníka civilního soudního procesu jej diskvalifikuje z účasti, a to v případě navrhovatele zamítnutím jeho návrhu a v případě soudce jeho odvoláním z řízení a nahrazení jiným.

¹⁷⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. 11 Tdo 229/2004

¹⁷⁶ Věcný záměr civilního řádu soudního [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://crs.justice.cz/>

¹⁷⁷ Tamtéž

Pokud jde o sankce, vždy bude záležet na konkrétních okolnostech případu, neboť nepoctivé jednání může mít mnoho podob. Projevuje se např. v tom, že strana podává zneužívající návrhy, k nimž soud nepřihlédne, může vyústit v uložení pořádkové pokuty anebo v krajním případě i ve vznik povinnosti k náhradě škody. Často může mít nepoctivost některé ze stran vliv též na rozhodování o náhradě nákladů řízení.

Bod tezí 91. *„Bez ohledu na výsledek řízení jsou strana, vedlejší intervenient, zástupce nebo zmocněnec povinni nahradit protistraně nebo státu náklad, který vznikl jejich zaviněním nebo náhodou, která se jim přihodila. Sami právo na náhradu takto vzniklého nákladu nemají. Tuto povinnost má i svědek nebo jiná osoba povinná něčím při dokazování, znalec nebo tlumočník, jestliže náklady způsobili zaviněným porušením povinnosti.“*¹⁷⁸

Jak deklarují tvůrci záměru, pravidlo o separaci nákladů je odůvodněno stále stejnou ideou, že náklady by měl hradit ten, kdo je zbytečně způsobil. V takovém případě by je měla nést ta ze stran, vinou které došlo ke vzniku nákladů, nikoliv ta strana, která zavinila řízení jako celek.

Výslovné stanovení, že strana povinná k náhradě výše uvedených separovaných nákladů nemá právo na náhradu svých nákladů, má předejít pochybnosti, zda si tato strana, pokud později ve sporu zvítězí, nemůže již své náklady zahrnout do celkových nákladů. To že má nahradit marné náklady protistraně, totiž takovou možnost logicky nevylučuje.

4.2. Důkazní břemeno

Další novinku, kterou by navrhovaný zákon přinesl do platného právního řádu, obsahují Teze v Článku 194, kde zakotvují výslovně dělení důkazního břemena: *„Každá strana nese důkazní břemeno ohledně skutkových předpokladů jí příznivé právní normy.“*¹⁷⁹

Jak uvádějí autoři, takto věta představuje základní pravidlo dělení důkazního břemena, které se uplatní vždy, není-li zvláštních pravidel. Záměr tvůrců je tak odstranit stávající stav, kdy současný o. s. ř. výslovnou úpravou postrádá, což v praxi vede k nejasnostem a snaze

¹⁷⁸ Věcný záměr civilního řádu soudního [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://crs.justice.cz/>

¹⁷⁹ Tamtéž.

o intuitivní rozhodování. Takto formulované základní pravidlo ukládá straně, která uplatňuje právo (nárok), důkazní břemeno ohledně skutečností odpovídajících znakům skutkové podstaty právní normy toto právo zakládající (základní norma). Namítá-li protistrana, že toto právo vůbec nevzniklo, posléze zaniklo, nebo že jej z určitých důvodů nelze prosadit, nese důkazní břemeno ohledně skutečností odůvodňujících takové námitky.

Mám za to, že způsob dělení, který jsem nastínila v této práci, toto pravidlo plně respektuje.

ZÁVĚR

Názory, ohledně spravedlnosti nároků, které současná úprava klade na ochuzeného a obohaceného, se značně liší v závislosti od toho, na které pozici se pozorovatel nachází.

Ze strany obohaceného může jít např. o případ, kdy se jedná o ústně uzavřenou kupní smlouvu. Předá druhé smluvní straně zboží a na účet obdrží smlouvenou částku. V očích obohaceného je tímto záležitost uzavřena. Když jej za rok – dva druhá smluvní strana vyzve k vrácení předmětné částky, z titulu bezdůvodného obohacení, obohacený již často nemá dostatek důkazů o tom, že částku přijal oprávněně a protistraně bylo poskytnuto protiplnění.

Na druhé straně, je nemorální, aby si obohacený, pozbývající právní či spravedlivý důvod, mohl ponechat předmětnou majetkovou hodnotu. Stát by měl být schopen tato práva dostatečně chránit, a vytvořit pravidla, na základě kterých se ochuzený bude moct domoci spravedlnosti.

Historicky se lidi vzdali části svých práv ve prospěch státu. Jestli by nároky kladené zákonem na subjekt, který je v právu, byly nespravedlivě vysoké, stát by se sám prostřednictvím přílišné přísnosti zákonů, vystavoval riziku, že lidi budou víc uplatňovat svémoc. Představa, že se práva spíše uplatňují prostřednictvím skupiny lidí na okraji společnosti nežli soudně, je v právním státu nemyslitelná.

Nic tedy není černobílé. I za účinnosti OZ, který při řadě jednání nevyžaduje písemnou formu, lze doporučit přesto uchovávat minimálně písemné ztvrzení. V rámci případného soudního sporu tak účastník bude schopen prokázat právní či spravedlivý důvod převodů. Jak bylo řečeno v úvodu této práce, jejím cílem nebylo dopodrobna analyzovat probírané téma ze všech úhlů pohledu.

V teoretické části práce jsem poukázala na vnitřní členění důkazního břemena. Dále jsem stručně rozebrala některé významné teorie dělení důkazního břemene a přiklonila se k Rosenbergové teorii analýzy norem. V další části jsem pak tyto závěry aplikovala na modelové spory na vydání bezdůvodného obohacení. Ve čtvrté kapitole jsem pak kriticky zhodnotila připravovanou novou procesněprávní úpravu z pohledu jejího přínosu do zvoleného tématu práce. Za pozitivní jsem označila zakotvení výslovného dělení důkazního břemena v rámci záměru nového civilního řádu soudního. Vzhledem k tomu, že tato norma odpovídá mnou navrhovanému rozdělení důkazního břemena mezi strany sporu, byly by závěry učiněné v této práci aplikovatelné i v budoucnu za účinnosti civilního řádu soudního.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- o. s. ř.** Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- OZ** Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- LZPS** Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
- ZPO** Zivilprozessordnung, rakouský civilní procesní řád
- ZP** Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- TZ** Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- 1) BÍLKOVÁ, Jana. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, 525 s. ISBN 978-80-7400-579-4.
- 2) ELIÁŠ, J., BRIML, a ADAMOVIČ, A. *Bez důvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 238 s. ISBN 978-80-7552-407-2.
- 3) FIALA, J. a kol. *Občanské právo*. Praha: Aspi a.s., 2006, 963 s. ISBN 80-7357-212-5.
- 4) HULMÁK a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014), Komentář*, V Praze: C. H. Beck, 2014, 1317 s. 978-80-7400-535-0
- 5) LAVICKÝ, P. *Civilní proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 1088 s. ISBN 978-80-7478-986-1.
- 6) LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, 272 s. ISBN 978-80-7502-203-5.
- 7) LAVICKÝ, P. *Moderní civilní proces*. Brno: MU, 2014, 268 s. ISBN 978-80-210-7601-3.
- 8) MACKOVÁ, A. *Nezávislost soudců*, 3. upr. vyd. Praha: Ediční středisko PF UK, 1998, 68 s. ISBN 80-85889-19-6.
- 9) MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: MU, 1996, 162 s, ISBN 80-210-1403-2.
- 10) MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: UJEP, 1984, 177 s.
- 11) MACUR, J. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Brno: MU, 2001, 219 s. ISBN 80-210-2539-5.
- 12) MACUR, J. *Povinnost a odpovědnost v občanském právo procesním*. Brno: MU, 1991, 151 s. ISBN 80-210-0264-6.

- 13) MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, 640 s., ISBN 978-80-87212-39-4.
- 14) MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 573 s. ISBN 978-80-7357-748-3.
- 15) SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009, 391 s. ISBN 978-80-7357-414-7.
- 16) ŠVESTKA, J. a kol., *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1479 s. ISBN 978-80-7478-630-3,
- 17) ŠTAJGR, F. *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1931. 121 s.
- 18) WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. 8. nezměněné vydání, Praha: Leges, 2015, 624 s. ISBN 978-80-7502-076-5.

2. Seznam použitých článků

- 1) CHALUPA, R. Důkazní břemeno v řízení o zaplacení směnky. *Bulletin advokacie*, 2015 č. 2012 (12)
- 2) PULKRÁBEK, Z. O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2013, č.2013(17)
- 3) TICHÝ, L. Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh obč. zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, 2011(5)
- 4) TICHÝ, L. Pravděpodobnost v hmotném právu a míra důkazu. *Bulletin advokacie*, 2013, č. 2012 (12)

3. Seznam použitých internetových zdrojů

- 1) COUFALÍK, P. *Workshop „Aktuální otázky dokazování v civilním soudním řízení“*. [online]. 2015, [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/workshop-aktualni-otazky-dokazovani-v-civilnim-soudnim-rizeni>

4. Seznam použitých právních předpisů

- 1) Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 2) Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- 3) Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- 4) Zákon č. 40/2009 sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

5. Seznam použité judikatury

- 1) Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 1994, sp. zn. III. ÚS 150/93.
- 2) Nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2003, sp. zn. II. ÚS 182/02.
- 3) Nález Ústavního soudu ze dne 24. 2. 2004, sp. zn. I. ÚS 733/01.
- 4) Nález Ústavního soudu ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 212/06.
- 5) Nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. II. ÚS 231/10.
- 6) Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. I. ÚS 173/13.
- 7) Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, sp. zn. Cpj 34/74.
- 8) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. NS11 Tdo 229/2004.
- 9) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2005, sp. zn. NS 28 Cdo 1193/2004.
- 10) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2008 sp. zn. NS 28 Cdo 1938/2008.
- 11) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2009, sp. zn. NS 28 Cdo 3090/2009
- 12) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2012, sp. zn. NS 28 Cdo 896/2011.
- 13) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2012, sp. zn. NS 28 Cdo 4197/2011.
- 14) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2013, sp. zn. NS 21 ICdo 16/2012.

- 15) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2009, sp. zn. NS 28 Cdo 3090/2009.
- 16) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2012, sp. zn. NS 28 Cdo 896/2011.
- 17) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2012, sp. zn. NS 28 Cdo 4197/2011.
- 18) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2013, sp. zn. NS 21 ICdo 16/2012.
- 19) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2014, sp. zn. NS 22 Cdo 1007/2013.
- 20) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2014, sp. zn. NS 33 Cdo 764/2013.
- 21) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 9. 2015, sp. zn. NS 28 Cdo 1315/2015.
- 22) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2016 sp. zn. NS 32 Cdo 685/2016.
- 23) Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 9. 1921, sp. zn. Rv I 377/21.
- 24) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 1998, sp. zn. NS 26 Cdo 732/98.
- 25) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 11. 2000, sp. zn. NS 30 Cdo 1789/2000.
- 26) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2001 sp. zn. NS 25 Cdo 812/99.
- 27) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2001, sp. zn. NS 22 Cdo 2727/99.
- 28) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2002 sp. zn. NS 21 Cdo 46/2002.
- 29) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2003, sp. zn. NS 32 Odo 931/2002.
- 30) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 8. 2003, sp. zn. NS 21 Cdo 408/2003.
- 31) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2003, sp. zn. NS 22 Cdo 290/2003.
- 32) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2004 sp. zn. NS 30 Cdo 375/2004.
- 33) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2005, sp. zn. NS 30 Cdo 749/2005.
- 34) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. NS 33 Odo 871/2005.
- 35) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2006 sp. zn. NS 30 Cdo 350/2006.
- 36) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2008, sp. zn. NS 33 Odo 79/2006.
- 37) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. NS 28 Cdo 2716/2008.
- 38) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. NS 23 Cdo 1656/2010.
- 39) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. NS 33 Cdo 3752/2009.
- 40) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2012, sp. zn. NS 33 Cdo 3894/2010.
- 41) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2013, sp. zn. NS 22 Cdo 3108/2010.

- 42) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2013, sp. zn. NS 33 Cdo 3160/2012.
- 43) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. NS 28 Cdo 3432/2013.
- 44) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2016, sp. zn. NS 23 Cdo 1711/2016.
- 45) Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 19 C 49/2013.

6. Seznam ostatních zdrojů

- 1) Čl. 6 Pravidel profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (Etický kodex advokáta)
- 2) Věcný záměr civilního řádu soudního [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://crs.justice.cz/>
- 3) Důvodová zpráva k OZ, sněmovní tisk č. 362/0 [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: www.psp.cz

Důkazní břemeno ve sporech o vydání bezdůvodného obohacení

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá institutem důkazního břemena. Jejím cílem je objasnit dělení důkazního břemena mezi účastníky řízení ve sporech na vydání bezdůvodného obohacení.

Práce je členěna na úvod, čtyři hlavní kapitoly, které jsou dále vnitřně členěny a závěr. V úvodu práce jsou rozebírány zejména důvody výběru tohoto tématu.

První kapitola obsahuje obecné vymezení a výklad stěžejních pojmů a souvisejících institutů, jejichž základní znalost bude klíčová pro další části textu. Vysvětluje rozdíly mezi pojmy důkaz, protidůkaz a námitka. Následně rozebírá míru důkazu potřebnou pro prokázání určitých skutečností. Popisuje stav non liquet a rozebírá jednotlivé procesní povinnosti a břemena účastníků řízení.

Druhá kapitola práce je věnována pojmu důkazního břemena, které se člení na objektivní a subjektivní důkazní břemeno. Subjektivní důkazní břemeno lze dále rozdělit na abstraktní a konkrétní důkazní břemeno. Kapitola pokračuje analýzou vybraných teorií dělení důkazního břemena, přičemž nevynechá ani negativní teorii důkazní. V dílčím závěru se přiklání k Rosenbergové teorii analýzy norem. Na základě této teorie pak formuluje model rozdělení důkazního břemena ve sporech na vydání bezdůvodného obohacení.

Těžiště práce spočívá ve třetí, nejrozsáhlejší kapitole, zaměřené na aplikaci výše uvedených pravidel na modelové spory o vydání bezdůvodného obohacení. Po obecné charakteristice institutu bezdůvodného obohacení v dalších částech podrobně rozebírá jednotlivé skutkové podstaty. Teorie analýzy norem je aplikována na hmotně právní úpravu. Na modelových sporech práce demonstruje dělení důkazního břemena mezi strany sporu.

Poslední, čtvrtá kapitola se věnuje záměru nového civilního řádu soudního. V této kapitole je pozornost zaměřena na výslovné zakotvení povinnosti poctivosti a zakotvení dělení důkazního břemene mezi strany sporu do připravované procesně právní úpravy.

Závěr práce poukazuje na rozdílné nahlížení obohaceného a ochuzeného a problematiku nesení důkazního břemene ve sporech na vydání bezdůvodného obohacení. Zároveň posuzuje použitelnost práce do budoucna za účinnosti nové úpravy civilního procesu.

Klíčová slova: bezdůvodné obohacení, dělení důkazního břemene, důkazní břemeno

The burden of proof in the disputes for unjust enrichment

Abstract

This diploma thesis deals with the institute of the burden of proof. Its aim is to analyse the distribution of the burden of proof in disputes for unjust enrichment. The thesis consists of an introduction, four main chapters, which are further internally divided and the conclusion.

The introduction is focused mainly on the reasons of author's choice of the topic.

The first chapter contains the general characteristics and interpretation of key concepts as well as related institutes, whose basic knowledge will be a key to other parts of the text. It explains the differences between the concepts of proof, counter-proof and objection. It then analyses the standard of proof needed to prove certain facts. It also describes the state of non liquet and analyses the individual procedural obligations and burdens of the parties.

The subject of the second chapter of the thesis is the term of the burden of proof, which can be divided into the objective and subjective burden of proof. The subjective burden of proof can be further subdivided into the abstract and concrete burden of proof. The chapter goes on to analyse selected theories of distribution of the burden of proof, while not neglecting the negative theory of proof. In the partial conclusion, thesis inclines to the Rosenberg's theory of norms analysis. Based on this theory, thesis formulates a model of distribution of the burden of proof in disputes for unjust enrichment.

The focus of the thesis is on the third, the most extensive chapter, which contains of the application of above mentioned rules on model disputes for unjust enrichment. After the general characteristic of the unjust enrichment institute, constituent elements are discussed. Theory of norms analysis is applied to material legal regulation. In model disputes, thesis demonstrates the distribution of the burden of proof between the parties of the dispute.

The last, fourth chapter deals with the intent of the new civil law order. In this chapter, attention is focused on explicitly setting the duty of honesty as well as the division of the burden of proof between the parties to the dispute into the forthcoming procedural legal regulation.

The conclusion of the thesis points to the different views of the enriched and deprived and the issue of bearing the burden of proof in disputes for unjust enrichment. It also assesses the usefulness of work in the future for the effectiveness of the new civil procedure.

Keywords: burden of proof, unjust enrichment, distribution of burden of proof